
ТРЭЙЦІ ГОД ВЫДАНЬНЯ
САКАВІК 1944 ГОДУ
№ 5 (41)
Новы Шлях

25-е САКАВІКА НА БЕЛАРУСІ

25-е сакавіка, або марца, як называюць гэты месяц у некаторых мясцовасьцях нашае бацькаўшчыны, з даўнёдаўна зьяўлялася і цяпер яшчэ у большай ступені зьяўляецца традыцыйным народным сьвятам: у гэты дзень праводзяць зіму і пачынаюць «гукаць» вясну. У дахрысьціянскія часы 25-е сакавіка уважалася за дзень першага «заігрываньня» сьветлага, усёапладжальнага бога Ярылы са стомленай даўгою зімою зямлёй. Старыя і малыя, усе усхваляваныя і радасныя, выходзілі на сьвітаньні паглядзець — як будзе «сонейка граць». Паводля гэтага «граньня» стараліся згадаць, якімі будуць вясна і лета.

Хрысьціянская царква, якая спачатку старанна адмяжоўвалася ад гэтага народнага дахрысьціянскага сьвята ярылаўскага «граньня» з зямлёй, потым перанесла дзень нараджэньня Хрыста з 1-га верасьня на 25-е сьнежня, і гэткім чынам старадаўняе ярылаўскае 25-е сакавіка сталася днём Дабравешчаньня, або днём містычнага зачацьця Хрыста у чэраве Дзевы, якая аплоднена была боскай сілай.

У першай палове 19-га стагодзьдзя, калі толькі-што пачалі зьяўляцца першыя адзнакі нацыянальна - беларускага адраджэнцкага руху у форме новых літаратурных твораў у народнай беларускай мове, расейскі цар Мікалай І-шы, які моцна верыў у тое, што ягонымі чынамі кіруюць боскія сілы, сьведама абраў 25-е сакавіка для зацьверджаньня і правядзеньня у жыцьцё надзвычайна важнага рэлігійна-палітычнага кроку: 25-га сакавіка 1839-га году ён урачыста зацьвердзіў пастанову Сабору вуніяцкіх япіскапаў і вышэйшых духоўнікаў, якія 12-га лютага таго-ж году на сходзе у старадаўнім Сафійскім саборы у Полацку ухвалілі скасаваць вунійную сувязь з Рымам і далучыцца да Праваслаўнай усходняй царквы. Цар Мікалай І-шы, урачыста напісаўшы на радасным з гэтае прычыны дакладзе Праваслаўнага Сыноду — «Дзякую Бога і прыймаю», тым самым надаў 25-аму сакавіку яшчэ і значаньне сьвята палітычнага, бо дзень гэты загадана было урачыста адзначаць ува усіх цэрквах на Беларусі ня толькі як вялікую перамогу праваслаўнага веравызнаньня, але і як надзвычайную перамогу расейскае дзяржаўнае палітыкі.

Калі мы прыпомнім, што сьледам за актам скасаваньня вуніі быў выдадзены загад аб забароне у сьвятынях на Беларусі казаньняў у беларускай мове, дык мы павінны будзем вызнаць, што 25-е сакавіка 1839 году было моцным ударам маладому тады яшчэ беларускаму нацыянальна-адраджэнцкаму руху. І запраўды мы бачым, што пры той сытуацыі, якая тады склалася, цэлы шэраг прыгожых беларускіх твораў, як паэма «Энэіда навыварат», напісаная палкоўнікам Равінскім каля 1815-га году, і паэма «Тарас на Парнасе», напісаная нявeдамым аўтарам у 1837-ым годзе, засталіся тады нават ненадрукаванымі.

Бадай праз стагодзьдзе пасьля 25-га сакавіка 1839-га году, ужо у першай чвэрці 20-га стагодзьдзя, калі Беларускі Адраджэнцкі рух набыў шырокі размах, беларуская грамадзкасьць сьведама абрала сымбалічна-містычны дзень 25-га сакавіка для палітычнага рэваншу, назаўсёды зьвязаўшы гэты дзень з двума найважнейшымі актамі у навейшай гісторыі беларускага народу: 25-га сакавіка 1917 году быў адчынены І-шы Беларускі Зьезд нацыянальных дзеячоў і закладзены быў Беларускі Нацыянальны Камітэт у Менску; а праз год — 25-га сакавіка 1918 году — на самым сьвітаньні, пасьля даўгога начнога сходу з 24-га на 25-е сакавіка, калі пачало ужо «граць сонейка», Рада Беларускае Народнае Рэспублікі прыняла пастанову аб незалежнасьці Беларусі і зацьвердзіла тэкст «3-е устаноўчае граматы да народаў Беларусі».

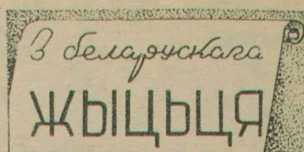
Трэйцяя устаноўчая грамата была запраўдным «гуканьнем палітычнае вясны» для нацыянальна-адроджанага беларускага народу, які гэтым актам клаў першы і галоўны камень у падмурак свайго уласнага нацыянальнага дому. Гэты першы камень ня быў толькі выключна праўнай дэклярацыяй, бо на працягу усяго 1918 году ішла фактычная праца над адбудоваю Беларускага Дому, і гэтая фактычна-будаўнічая праца ня была малою. У вабставінах вайны яна здолела згуртаваць каля сябе усе нацыянальныя сілы, даўшы ім моцную і усім зразумелую ідэю собскага нацыянальна-дзяржаўнага, культурнага і гаспадарскага жыцьця.

За чвэрць века — ад 25-га сакавіка 1918 году — розныя нацыянальна-чужыя і сацыяльна-варожыя нам сілы рабілі надзвычайныя высілкі, каб зьнішчыць той фундамэнт беларускае нацыянальнае дзяржаўнасьці, які быў закладзены актам 25-га сакавіка. Але высілкі гэтыя ня здолелі зьнішчыць ані праўнага значаньня і сілы акту 25-га сакавіка, ані працэсу росту і паглыбленьня нацыянальнае сьведамасьці, ані працэсу гуртаваньня усіх беларускіх сілаў каля адзінае дзяржаўнае мэты.

25 гадоў — гэта дужа малы адрэзак часу у жыцьці народу, асабліва-ж у жыцьці нашага народу, які за 50 год перад актам 25-га сакавіка быў яшчэ прыгоннаю собскасьцяй паноў, пагалоўна быў няпісьменным, ня меў сваёй народнай інтэлігенцыі і шчыра верыў, што жыць сам адзін, сваім уласным адумам, без кіраваньня панскага прыганятага ён наўрад ці патрапіць. А вось сяньня мы прысутнічаем пры запраўдным цудзе пераджэньня: сяньня мы маем ужо сваіх нацыянальна - палітычных правадыроў, сваіх паэтаў і пісьменьнікаў, назіраем гордыя і пэўныя постаці нашае сьведамае моладзі, бачым нашых узброеных жаўнераў. Ужо ніхто ня кажа, што мы цёмны і някультурны народ, які ня здольны пакіраваць сваё жыцьцё. Наадварот, ад нашых сяброў мы чуем ужо шчырыя словы вызнаньня, а актам 21-га сьнежня 1943 году мацнейшы народ у сучаснай Эўропе давэрліва перадаў у нашыя собскія рукі самакіраваньне нацыянальным жыцьцём. Нават ворагі нашыя зноў пачынаюць рабіць нам усялякія прыгожыя абяцанкі і запэўненьні.

Усё гэта яскрава даводзіць нам, што акт 25-га сакавіка быў разумным, правільным і далёкабачным актам, які надаў беларусам унутранае нацыянальнае моцы, згуртаваў наш народ каля аднае мэты і наблізіў нас да новага шчасьлівейшага жыцьця у сям'і вольных народаў Новае Эўропы.

М. Зінук.

З народам

Прэзыдэнт Беларускай Цэнтральнай Рады сп. Радаслаў Астроўскі зрабіў падарожжа у Баранавіцкую, Слонімскую і Слуцкую акругі і выступіў перад народам. Ягоныя прамовы з заклікам гуртавацца каля Беларускае Цэнтральнае Рады дзеля змаганьня за Бацькаўшчыну выклікалі усюды вялікае рэха. Народ дакляраваў, што падтрымае усе загады БЦР і будзе ахвотна змагацца за вольнае шчасьлівае жыцьцё Беларусі. Усе асноўныя палажэньні ягоных выступленьняў: «Ратавацца і бараніцца ніколі ня позна; з бальшавікамі нам не па дарозе; адзіны выхад — узяцца за зброю; хто ня з намі, той супраць нас; я клічу народ да змаганьня за сябе самога; няхай жыве Беларусь!» — пакрываліся бурнымі воплескамі і клічамі «Няхай жыве!» Цікавымі былі выказваньні сп. Прэзыдэнта аб тым, што усе і не беларусы, але якія жывуць на беларускай зямлі, павінны уважаць за сваю бацькаўшчыну Беларусь і сумленна супрацоўнічаць з нашым народам. Гэта адчыняе ім магчымасьці ісьці з намі і мець аднолькавыя з намі правы. Аднак, натуральна, — сказаў Прэзыдэнт, — тыя, што ня ідуць з намі, а значыць ідуць супраць нас, ня могуць спадзявацца ані на пашану, ані на якую-колечы літасьць з нашага боку».

Паездкі сп. Прэзыдэнта да свайго народу зварушылі і прабудзілі народныя імкненьні змаганьня за шырокі шлях вольнасьці нашае Бацькаўшчыны і надалі веры усім, хто хоча будаваць Новы Беларускі Дом. Гэтым падарожжам была устаноўленая цясьнейшая лучнасьць з беларускімі масамі, якія праз гэта азнаёміліся з заданьнямі БЦР. Прэзыдэнт БЦР пачуў жаданьні з мейсцаў і праз асабісты кантакт з'арыентаваўся у сытуацыі, каб тым лягчэй уладзіць шмат пільных справаў.

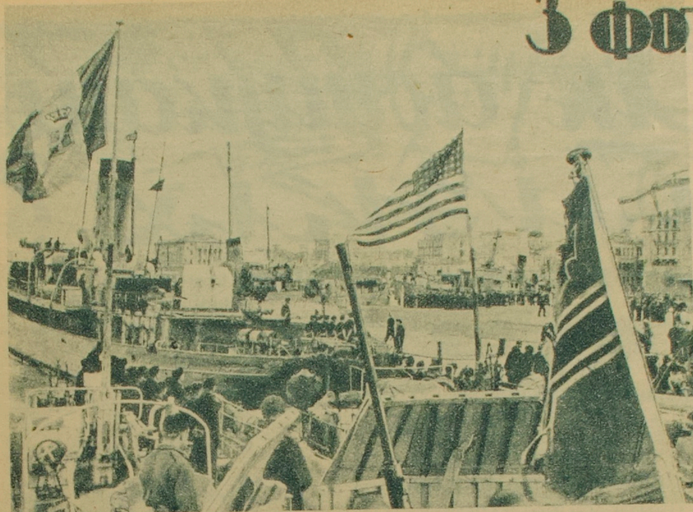
Намесьнікі БЦР у акругах

Прэзыдэнт БЦР сп. Р. Астроўскі у часе свайго падарожжа у акругі вызначыў намесьнікаў Рады у акругах, якія будуць ейнымі прадстаўнікамі і выканальнікамі. Гэта рэалізуе на мяйсцох кіраўніцтва тымі галінамі дзейнасьці, якія уваходзяць у абсяг працы БЦР. Праз намесьнікаў у акругах і праз выезды сяброў Рады на правінцыю будзе падтрымоўвацца цесная сувязь Рады з народам.

На вокладцы: Салістка Менскага Беларускага Гарадзкога Тэатру сп. Купцэвіч у ролі Алесі з опэры А. Туранкова «Купальле».

Выдавецтва часапісу «Новы Шлях»: Менск, вул. Рагнеды 2, тэл. 21300. Галоўны рэдактар У. Сядура.

З фото-камэрай

← Ворагі выгнаныя з Эгейскага мора. Сьцягі Ангельшчыны, ЗША і Бадолїё яшчэ высяцца над вадаплавамі, але ўжо як здабыча нямецкае зброі. Адначасна у рукі нямецкага флёту трапіла вялікая колькасьць зброі, амуніцыі і іншых матар'ялаў.

Японскія мастакі упрыгожваюць ведамыя усюды лякаваныя вырабы.

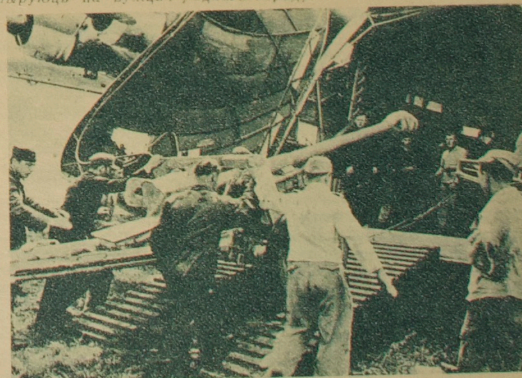

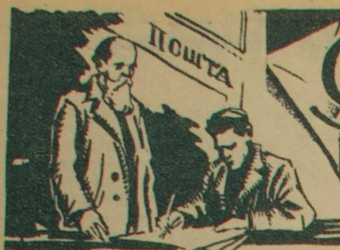
Фашыстоўска-рэспубліканскія дабраахвотнікі пад вымпэлем з гэрбам свайго унівэрсытэту маршыруюць на вуліцах роднага гораду.

У сьвятарнай сталіцы Тыбэту — Лхасе — у часе рэлігійных сьвяткаваньняў духоўнікі і вяльможы з барабанамі у руках выганяюць злых духаў.

У так званы «паветраны буксыр» — магутны нямецкі транспартавы самалёт «Гігант» — работнікі лётнішча зьмяшчаюць гармату, каб скіраваць яе на фронт.

Як адшукаць блізкіх?

ПОШТА НА СЛУЖБЕ ІНТАРЭСАЎ ЭВАКУАВАНЫХ

Вайна разлучыла многіх людзей, змусіла пакінуць наседжаныя знаёмыя, родныя мясьціны, уцякаць ад жахаў вайны у больш спакойныя краіны, аддаленыя ад баёвых падзеяў. Разам з гэтым шмат хто страціў свае сем'і, сваякоў і іншых блізкіх і дарагіх людзей. Зусім зразумела, што сярод эвакуаваных існуе вялізарная патрэба даведацца аб лёсе блізкіх і паводля магчымасьці далучыцца да іх. Для задавальненьня гэтых патрэбаў і паклікана адмысловая пошта, устаноўленая колькі месяцаў таму Нямецкім Камандаваньнем. Спачатку яна мела адзін паштовы цэнтар. Цяпер пошта пашырае сваю дзейнасьць. Утвораны чатыры бюро даведак і адрысоў. Яны будуць ня толькі перасылаць лісты, але і адшукваць людзей, адрысы якіх няведамыя адпраўнікам лістоў. Гэта дасьць магчымасьць людзям, што згубіліся за час вайны, устанавіць мейсцазнаходжаньне і даведацца аб лёсе асобаў, у якіх зацікаўленыя.

Што трэба ведаць аб бюро даведак!

Для таго, каб каго-колечы адшукаць, трэба перш за усё ведаць, у якой вобласьці, рэспубліцы да вайны жыла гэтая асоба і ў вадпаведнасьці з гэтым ведаць, на адрыс якога цэнтральнага бюро даведак пісаць пра таго, хто шукаецца.

Для гэтае мэты арганізаваны чатыры бюро даведак. У кажным з іх будуць рэгістравацца весткі аб асобах пэўных вобласьцяў і акругаў. Тут мы падаём пералік рэспублікаў і вобласьцяў, што уваходзяць у чатыры цэнтральных бюро даведак.

ЦЭНТР. БЮРО ДАВЕДАК № 1. Feldpost № 57800

Робіць пошукі асобаў з наступных вобласьцяў і акругаў:

РСФСР

Краснадарскага краю, улучаючы Адыгейскую аўтаномную вобласьць; Арджанікідзеўскага краю, улучаючы Карачаеўскую і Чаркескую аўтаномныя вобласьці; а таксама Кізлярскую акругу; Растоўскай вобласьці, Дагестанскай аўтаномнай рэспублікі, Кабардына-Балькарскай аўтаномнай рэспублікі, Калмыцкай аўтаномнай рэспублікі, Крымскай аўтаномнай рэспублікі, Паўночна-Асетынскай аўтаномнай рэспублікі, Чачэна-Інгускай аўтаномнай рэспублікі.

УКРАІНСКАЙ ССР

Запарожскай вобласьці, Нікалаеўскай вобласьці, Адэскай вобласьці, Сталінскай вобласьці.

МАЛДАЎСКАЙ САВ. РЭСПУБЛІКІ

АЗЭРБАЙДЖАНСКАЙ САВ. РЭСПУБЛІКІ

улучаючы Нахічаванскую аўтаномную рэспубліку.

ПАЎДЗЁННА - АСЕТЫНСКАЙ АЎТАНОМНАЙ ВОБЛАСЬЦІ

(Грузінскай сав. рэспублікі).

ЦЭНТР. БЮРО ДАВЕДАК № 2. Feldpost № 11900

Робіць пошукі асобаў з наступных вобласьцяў і акругаў:

РСФСР

Варонежскай вобласьці, Курскай вобласьці, Сталінградзкай вобласьці, улучаючы Астраханскую акругу.

УКРАІНСКАЙ ССР

Віньніцкай вобласьці, Валынскай вобласьці, Варашылаўградзкай вобласьці, Днепрапятроўскай вобласьці, Жытомірскай вобласьці, Камянец-Падольскай вобласьці, Кіеўскай вобласьці, Кіраваградзкай вобласьці, Палтаўскай вобласьці, Ровенскай вобласьці, Сумскай вобласьці, Харкаўскай вобласьці, Чарнігаўскай вобласьці.

Масей Сяднёў

ВЁСЦЫ

Прыйшоўшы ў горад ад зямлі,
Ня змог ніяк я ў ім ужыцца.
Як сына, вёска, прытулі
Пад стрэхі саламяныя чужынца.

Даволі я стаптаў дарог...
Не, болей я цябе ня кіну!
Няхай адзін дзядоўнік і мурог!
Няхай адна прагорклая мякіна!

Ці-ж я на ёй такой ня ўзрос?
Пад шум дажджоў, глухі і немы,
Затое жоўты мне авёс
Прашапацеў свае пазмы.

Тугу, мой сьціплы верш, адкінь!
Заўсёды сьніся маладое!..:
Каб верш зьлячыць, я строф радкі
Паіў вячэрнім сырадоем.

І ў сьвет яму шлях не разрыт,
Глядзяцца ў вочы яму зоркі
І адбіваюць строгі рытм
З дзяўчат найлепшыя танцоркі.

Я, адарваны ад зямлі,
Нідзе ніяк ня змог ужыцца.
Як сына, вёска, прытулі
Пад стрэхі саламяныя чужынца.

1944 г.

ЦЭНТР. БЮРО ДАВЕДАК № 3. Feldpost № 19000

Робіць пошукі асобаў з наступных вобласьцяў:

РСФСР

Маскоўскай вобласьці, Арлоўскай вобласьці, Разанскай вобласьці, Смаленскай вобласьці, Тульскай вобласьці.

БЕЛАРУСКАЙ ССР

Баранавіцкай вобласьці, Брэсцкай вобласьці, Вялейскай вобласьці, Віцебскай вобласьці, Гомельскай вобласьці, Менскай вобласьці, Магілеўскай вобласьці, Пінскай вобласьці, Палескай вобласьці.

ЦЭНТР. БЮРО ДАВЕДАК № 4. Feldpost № 39609 Ru

Робіць пошукі асобаў з наступных вобласьцяў і акругаў:

РСФСР

Калінінскай (Цьверскай) вобласьці, улучаючы Апочацкі раён, і Ленінградзкай вобласьці з Кінгісэпскай (Ямбургскай) і Пскоўскай аругамі.

Той, хто шукае сваіх сваякоў і знаёмых, мусіць пісьмова зьвярнуцца у тое бюро адрысоў, да якога аднесена мясцовасьць, дзе гэта асоба пражывала да вайны (да 22. 6. 1941 г.).

Беларусы, зацікаўленыя у лёсе сваіх сваякоў, эвакуаваных з тых або іншых вобласьцяў Беларусі, мусяць пісаць на адрыс Цэнтральнага бюро даведак № 3, Feldpost № 19000, — бо, як ужо бачна з пададзенага вышэй пераліку бюро даведак, разам з некаторымі вобласьцямі РСФСР, менавіта у гэтым бюро будуць рэгістравацца весткі аб асобах з розных вобласьцяў Беларусі.

Пры выбары бюро для даведак ня важна, дзе жыве у сучасны мамэнт асоба, што шукаецца. Важна і абавязкава ведаць, дзе яна пражывала да вайны і толькі выходзячы з гэтага і трэба зьвяртацца у вадпаведнае бюро даведак.

Прыкладам, хто-колечы у Менску або у Рызе шукае асобу, што пражывала да вайны (22. 6. 1941 г.) у Гомельскай ці Магілеўскай вобласьці. Зразумела, ён мусіць перадусім даведацца у якое бюро даведак яму пісаць. Згодна пададзенага пераліку бюро даведак, гэтыя вобласьці адносяцца да Цэнтральнага бюро даведак № 3 і трэба пісаць туды на Feldpost № 19000. На гэты-ж адрыс трэба зьвяртацца і у пошуках асобаў з усялякай іншай вобласьці былой БССР.

Гэткім чынам, дзе-б хто ня быў, як-бы далёка не закінуў яго лёс, кажны праз адпаведнае бюро даведак можа заўсёды паведаміць аб сабе і даведацца аб мейсцы прабыцьця іншых. Для гэтага хопіць уважліва прагледзіць сьпісак бюро даведак і знайсьці тую вобласьць, рэспубліку або акругу, дзе стала пражываў да вайны той, каго шукаюць, і напісаць на купэрце нумар ягонай палявой пошты

— бюро даведак. Дарэчы, слова Feldpost пішацца абавязкава панямецку. Напомнім яшчэ раз нумары палявой пошты кажнага бюро даведак:

Бюро даведак № 1 — Feldpost № 57800

Бюро даведак № 2 — Feldpost № 11900

Бюро даведак № 3 — Feldpost № 19 000

Бюро даведак № 4 — Feldpost № 39609 Ru

Запамятайце, што Бюро даведак № 4 мае нумар палявой пошты з лічбаў (39609) і двух лацінскіх (нямецкіх) літараў — Ru. На адрыс гэтай палявой пошты пішуцца запыты аб асобах, што пражывалі да вайны у Ленінградзкай і Цьверскай (Калінінскай) вобласьцях. І зусім ня важна, што цяпер яны магчыма жывуць дзе-небудзь у іншых усходніх вобласьцях або у Нямеччыне.

Паўтараем, што вырашальнае значаньне мае даваенны адрыс таго, каго трэба шукаць.

Аб усіх асобах з Беларусі, якіх шукаеце, пішыце на адрыс Бюро даведак № 3, Feldpost № 19000.

Як запытваць?

Асобаў, якімі цікавіцеся, трэба вышукваць паводля вызначанай формы, якую мы тут падаём.

Запаўняючы форму запыту, трэба рабіць гэта акуратна, сачыць, каб ня было пропускаў. Аб тое ход, што часта сустракаецца шмат людзей з аднолькавым прозьвішчам і шмат супаданьняў ня толькі прозьвішчаў, але і іменаў, іменаў па бацьку ды іншых дадзеных. Таму пажадана аб тых, каго шукаюць і хто шукае, мець як мага больш вестак, а менавіта і час і мейсца нараджэньня, фах, мейсца пражываньня пасьля пачатку вайны (пасьля 22. 6. 1941 г.), для жанчынаў — дзявоцкае прозьвішча і г. д. Тут бярэцца увага на пажаданьне больш падрабязных і поўных вестак аб адпраўніку ліста. Аб тое ход, што магчыма і яго ужо хто-небудзь са знаёмых ці сваякоў шукае або, ува усякім выпадку, могуць шукаць пазьней. Поўнымі весткамі аб сабе палягчаецца адшуканьне кажнага з нас зацікаўленымі асобамі. Калі больш у бюро даведак будзе вестак аб розных асобах, тады больш у іх будзе матар'ялаў для даведак і хутчэй будзе выконвацца адшуканьне знаёмых сваякоў.

Апрача таго, асаблівая увага бярэцца на тое, каб формы запытаў запаўняліся чытэльна, выразна, каб кажны чалавек мог свабодна і лёгка прачытаць напісанае. Для людзей з нячытэльным почаркам раіцца лепш пісаць друкаванымі літарамі або прасіць запоўніць форму запыту іншымі людзьмі, што валодаюць больш выразным почаркам.

У запытах не належыцца пісаць нічога лішняга. Трэба упісваць толькі адказы на пытаньні, не даючы ніякіх новых пытаньняў ад сябе і ніякіх новых дадатковых вестак. Але гэта ня кажа аб тое, што у вадказах трэба быць вельмі стрыманым. Калі нестае аднаго або двух радкоў, можна выкарыстаць і тры і больш радкоў. Але важна, каб адказы былі толькі на зададзеныя пытаньні, поўныя і выразістыя.

У нашых-жа інтарэсах, каб справа адшуканьня сваіх знаёмых, блізкіх і сваякоў праходзіла выразна, арганізавана і хутка. Дзеля гэтага абавязкам усіх зьяўляецца рэгістрацыя у вадпаведных бюро даведак і паданьне аб сабе вычарпальных вестак, што патрабуюцца. Гэтым мы палегчым працу самых бюро даведак і паскорым справу атрыманьня вестак ад сваякоў, адшуканьня імі нас, а намі іх. Усе зацікаўленыя у вадшуканьні сваякоў і знаёмых адгукнёмся на заклік пісаць аб сабе у бюро даведак. А усім, хто шукае людзей з Беларусі, напамінаем:

ЦЭНТР. БЮРО ДАВЕДАК № 3, Feldpost № 19000

Запытвайце на гэты адрыс аб усіх асобах з Баранавіцкай, Брэсцкай, Вялейскай, Віцебскай, Гомельскай, Менскай, Магілеўскай, Пінскай і Палескай вобласьцяў Беларускай ССР і Маскоўскай, Арлоўскай, Разанскай, Смаленскай і Тульскай вобласьцяў РСФСР. Калі вы з гэтых вобласьцяў і зацікаўленыя, каб вас хто-небудзь адшукаў, пішыце на гэты адрыс аб сабе. Ня змушайце сваіх блізкіх і сваякоў нудзіцца у маркоце аб вас, бедаваць і наракаць на свой лёс. Паскорце іхнюю радасьць весткамі аб сабе, спацешцеся радаснымі навінамі аб дарагіх вам людзях. Чатыры цэнтральных бюро даведак заўсёды да вашых паслугаў.

ФОРМА ЗАПЫТУ У АДРЫСНАЕ БЮРО ДАВЕДАК.

ХТО ШУКАЕ:
(Дакладныя дадзеныя аб сабе)

Прозьвішча: Рачыцкі

Імя і імя па бацьку (у жанчынаў і дзявоцкае прозьвішча): Сьцяпан Данілавіч

Дакладны час і мейсца нараджэньня: 7. 2. 1910 г., в. Мядухава, Лагойская вол. і раён, Менская вобласьць

Фах (прафэсія) і мейсца працы: каваль, кузьня Паўлюковіча

МЕЙСЦА ПРАЖЫВАНЬНЯ ДА ВАЙНЫ (да 22. 6. 1941 г.):

Вобласьць: Віцебская

Раён: Полацкі

Воласьць: Сітнянская

Горад або вёска: в. Сітно

Вуліца: —— дом № ——

МЕЙСЦА ПРАЖЫВАНЬНЯ ПАСЬЛЯ 22. 6. 1941 г.:

гор. Полацак, Віцебская вул. 13, кв. 1.

ЦЯПЕРАШНІ АДРЫС:

гор. Ліда, Чыгуначная вул. 45, кв. 11.

КАГО ШУКАЮЦЬ:
(Дакладныя дадзеныя аб тым, каго шукаюць)

Прозьвішча: Захарчук

Імя і імя па бацьку (у жанчынаў і дзявоцкае прозьвішча): Праскоўя Данілаўна (дзяв. прозьв. Рачыцкая)

Дакладны час і мейсца нараджэньня. 11. 7. 1916 г., в. Мядухава, Лагойская вол. і раён, Менская вобласьць

МЕЙСЦА ПРАЖЫВАНЬНЯ ДА ВАЙНЫ (22. 6. 1941 г.):

Вобласьць: Гомельская

Раён: ——

Воласьць: ——

Горад або вёска: гор. Гомель

Вуліца: Вакзальная дом № 63, кв. 5.

МЕЙСЦА ПРАЖЫВАНЬНЯ ПАСЬЛЯ 22. 6. 1941 г.:

гор. Гомель, Вакзальная вул. дом № 63, кв. 5.

З жыцьця Язэпа Лёсіка

УСПАМІНЫ БРАТА АНТОНА

(Працяг)

З Сібіру Язэп вярнуўся на Беларусь у 1917 г. і спыніўся у Менску.

У пэрыяд ад 1917—1923 г. сувязь з Язэпам была слабая, а часам і зусім перарывалася, бо спачатку праз Менск праходзіў заходні фронт, а далей вайна з Польшчаю.

У Менску Язэп Лёсік стаў палітычным дзеячом. Ён выступае на сялянскім усебеларускім зьездзе за справу бацькаўшчыны, за нацыянальную сьведамасьць, за родную мову, за адраджэньне Беларусі.

Ён быў сябрам, а потым і старшынёю Усебеларускай Рады, якая выдала закон пра незалежнасьць Беларусі і арганізацыю Беларускай Народнай Рэспублікі.

Калі усталявалася савецкая улада на Беларусі, бальшавікі арыштавалі Язэпа, як беларускага дзеяча, аб чым паведаміла мяне ягоная жонка, дачка Ядвігіна Ш. Я тэлеграмаю ў Аддзел Асьветы прасіў прыняць захады да вызваленьня Язэпа з-пад арышту. Але з гэтага нічога-б ня выйшла, каб ня узьняў свайго голасу Ігнатоўскі. На гэты раз Язэпа неўзабаве вызвалілі. Як ён потым мне перадаваў, за ягонае вызваленьне рашуча хадаўся Ігнатоўскі, які заявіў: «Калі ня вызваліце Лёсіка, дык саджайце мяне».

Навуковая і пэдагагічная дзейнасьць Язэпа у Менску добра ведамая, бо ад ягонае працы засталася вялікая спадчына. Ён выдаваў газэту «Вольная Беларусь», пісаў у шмат якіх часапісах, складаў граматыкі і правапіс, чытаў лекцыі ва Унівэрсытэце і адначасна быў за выкладчыка беларускае мовы на курсах беларусаведы, якія адбываліся ва усёй Беларусі. Гэтая ягоная праца была, бадай што, найкаштоўнейшая для таго часу, бо тут ён выступаў як прапагандысты беларускае справы, што вельмі спрыяла разьвіцьцю нацыянальнай сьведамасьці сярод жыхарства Беларусі.

За дзейнасьць сваю у Менску, якая праходзіла ня больш як дзесяць гадоў, Язэп зрабіў вельмі многа. Ён, стоячы на варце чысьціні беларускае мовы, актыўна удзельнічаў у тэрміналёгічнай камісіі Інстытуту Беларускае Культуры, пры гэтым па розных прадметах і устанавіў граматычную тэрміналёгію. Ён пісаў граматыкі беларускае мовы для школ і тэхнікумаў, бо «Беларуская граматыка для школ» Тарашкевіча была занадта малая і не высьвятляла усіх фактаў і законаў беларускае мовы.

Для школ Я. Лёсікам была складзена «Школьная граматыка». Для тэхнікумаў напісаны у навуковым асьвятленьні «Фанэтыка», «Марфалёгія» і «Сынтакс», пры чым «Сынтакс» Я. Лёсік напісаў першым і самастойна, бо да яго ня было сынтаксу беларускае мовы. Тарашкевіч гэтага пытаньня не закрануў. Граматыкамі Я. Лёсіка карысталіся і вышэйшыя установы.

Калі успомніць усё тое, што зрабіў Язэп за кароткі час для беларускае справы, то трэба зьдзіўляцца ягонай энэргіі і працаздольнасьці. Пры такой сваёй кіпучай дзейнасьці, ён яшчэ знаходзіў час пісаць артыкулы у штодзённым друку і у часапісах.

Апроч таго, не атрымаўшы нават сярэдняй асьветы, Язэп самаадукацыяй дасягнуў таго, што паводля свайго разумовага разьвіцьця і веды ён стаяў на узроўні тых, хто скончыў вышэйшую асьвету. Але узяўшыся за працу над разьвіцьцём беларускае мовы, Язэп адразу адчуў, што у галіне філёлёгіі яму трэба працаваць вельмі шмат, каб быць на вышыні сучаснага мовазнаўства. Ён дастае навуковыя працы у галіне беларускай мовы і народнай творчасьці, а таксама расейскія кнігі ведамых філёлёгаў.

Праседжваючы цэлыя ночы над вывучэньнем філёлёгічных навук, Язэп дабіўся у гэтай галіне вялікіх посьпехаў і мог уважацца за запраўднага моваведа. Для сучаснае беларускае мовы за колькі гадоў Язэп адзін зрабіў гэтулькі, колькі не маглі зрабіць дзясяткі іншых. Натхняла яго у гэтай працы асаблівая любасьць да беларускае мовы. Аднойчы ён сказаў мне: «Калі я праходжу па вуліцах Менску і чую беларускую мову, то слухаю яе, як музыку».

Што зрабіў Язэп на карысьць беларускае мовы, гэта патрабуе асаблівага дасьледваньня, бо ягоныя працы сустракаюцца у шмат якіх часапісах, газэтах, у працах Інстытуту Беларускае Культуры і Акадэміі Навук. Калі Інстытут Беларускае Культуры быў рэарганізаваны у Акадэмію, Язэп Лёсік атрымаў годнасьць акадэміка і гэта было зусім заслужана.

Дзякуючы такой дзейнасьці, Язэп Лёсік стаў самым ведамым чалавекам на Беларусі і гэта было адной з галоўных прычын перасьледваньня яго з боку бальшавікоў, бо усякага, хто падымаўся занадта высока, бальшавікі звычайна апускалі так нізка, што ад яго і сьледу не аставалася.

Здавалася-б, што дасягнуўшы такой папулярнасьці на усей Беларусі, Язэп адчувае сябе вельмі добра і таму мяне надта зьдзівіла, калі на мой ліст, у якім я прасіў напісаць, як ён жыве і адчувае сябе у бальшавікоў, Язэп адказаў: «Жыву, як мыш пад мятлою». Гэтаю характэрнаю беларускаю прыказкаю ён даў мне зразумець, у якіх умовах яму даводзіцца жыць і працаваць. Калі узяць гэта пад увагу, дык яшчэ больш трэба зьдзіўляцца таму, якую сілу волі меў Язэп, каб праяўляць кіпучую дзейнасьць пры такіх умовах, калі жыў, «як мыш пад мятлою».

Так адчуваў сябе Язэп у той пэрыяд бальшавіцкай улады, калі яшчэ не пачынаўся нацiск на беларускіх дзеячоў і беларускую культуру. Тады на чале улады стаялі Чарвякоў і Язэп Адамовіч — шчырыя прыхільнікі да беларускіх справаў. З боку партыйных колаў таксама яшчэ не адчувалася асаблівага нацiску. Але калі меркавалася надаць Язэпу Лёсіку годнасьць прафэсара, дык гэта не ажыцьцёвілася выпучна з прычыны ягонага палітычнага сьветапагляду.

Гэты нацiск быў зроблены з боку партыйных колаў. Усё-ж трэба уважаць, што да 1927 году яшчэ беларускія дзеячы мелі магчымасьць рабіць усё тое, што яны уважалі за карыснае для дабра Беларусі і беларускага народу. Наяўны яшчэ нацiск з боку партыйных колаў на беларускую культуру і ейных дзеячоў пачаўся з часу Акадэмічнай канфэрэнцыі што да рэформы правапісу і азбукі у лістападзе 1926 г. Абвінавачваньні былі рознага характару. З аднаго боку было нездавальненьне камісарам асьветы Баліцкім, што ён без узгадненьня з цэнтральным партыйным камітэтам зрабіў даклад аб стане асьветы у савецкай Беларусі перад вучонымі замежных краін, бо на канфэрэнцыі былі філёлёгі з Нямеччыны, Літвы, Латвіі і Польшчы. Незадаволеныя былі нават упрыгожаньнем залі, у якой адбывалася паседжаньне канфэрэнцыі: упрыгожаньне было у чыста беларускім стылі. Ніякіх бальшавіцкіх лёзунгаў ня было. Нават ня было партрэта Леніна. Хоць гэты партрэт зьнялі і паставілі у такім мейсцы, у якім яго было ня відаць, але абвінавачвалі кіраўніцтва канфэрэнцыі у тым, што партрэт Леніна быў выкінуты з залі на падлогу. Далей абвінавачвалі кіраўніцтва канфэрэнцыі у тым, што было выдадзена на прыём членаў канфэрэнцыі і гасьцей 3000 руб., што, паводля таго часу, складала вялікую суму. Гэты удала арганізаваны вечар зрабіў вельмі добрае уражаньне на замежных гасьцей.

Калі гэта рабілася, то і партыйныя колы мелі на увазе асаблівую урачыстасьць канфэрэнцыі, але пасьля шырока разгорнутай працы яе, яны схамянуліся, бо гэтая канфэрэнцыя паказала кірую-

Рыгор Крушына

Я ЧУЮ ТВОЙ ГОЛАС

Калісьці каханай прызнаўся на ростані:
Заўсёды я буду з табой.
Няхай мой шыпшынаю шлях пазарастаны,
А ў далях пакрыты імглой.
Няхай на чужыне мне жыць накавана —
Пачуцьцям ня стыць на ільду!
Ты зьявішся казкаю, песьняю новаю,
Цябе ў родным слове знайду.
Як горача смокча туга нясьціханая,
Калі прыгадаю свой край.
Сягоньня я чую твой голас, каханая,
Сьпявай, дарагая, сьпявай!
Стаю ўсхваляваны ля радыёрупара.
Здаецца, так блізка радня.
Цудоўнай хвілінай я рады, я ў пурпуры
Праменьняў прыгожага дня.
Мяне саграває радзіма далёкая,
Да сьветлых імкненьняў заве.
Сусьвету сьпявае мая сінявокая:
— Жыве Беларусь! Жыве!

12. XI. 43 г.

чым партыйным колам, на якую вышыню падымаецца беларуская культура і беларуская справа наагул, а гэта зусім не ўваходзіла у пляны бальшавізму, які імкнуўся зьнішчыць нацыянальную культуру, і таму праца Акадэмічнай Канфэрэнцыі у гэтых колах выклікала перапалох. Вось чаму Акадэмічная Канфэрэнцыя, якая узьняла беларускую справу на такую вышыню, зрабілася тым выходным пунктам, адкуль пачаўся перасьлед беларускіх дзеячоў, беларускае культуры і усёй беларускай справы.

З гэтага часу партыйныя колы сталі зьбіраць матар'ялы супроць беларускіх дзеячоў і у васаблівасьці супроць Язэпа Лёсіка. Першы зрабіў крытыку граматык Я. Лёсіка жыд, які прыехаў з Масквы у Менск, як можна дагадацца, са спэцыяльнаю мэтаю, дыскрытаваць працу Я. Лёсіка. (Пры бальшавікох жыды рабіліся «моваведамі» і складалі граматыкі спачатку расейскія, як прыкладам: жыды — Шапіра, Фрыдлянд, Шалыт, а потым на Беларусі жыды Шкляр, Рохкінд, а жыд Бязносік стаў за нязьменнага рэдактара ды і аўтара беларускіх граматык).

Гэты жыд вельмі абурыўся на Я. Лёсіка за тое, што ён пабудаваў усе свае граматыкі выпучна у беларускай народнай мове і зусім не карыстаўся моваю бальшавікоў і іхнымі лёзунгамі. Значыцца выходзіла, што граматыкі Я. Лёсіка нібыта складзеныя не у савецкай Беларусі, бо у іх нічога савецкага ня было.

Знайшліся партыйныя «філёлёгі», якія сталі даводзіць, што Язэп Лёсік не садзейнічаў разьвіцьцю беларускай мовы, а псаваў яе, нават дайшлі да такой бязглуздзіцы, што абвінавачвалі яго у сьведамым псаваньні мовы, бо ён пісаў толькі пабеларуску і ужываў толькі беларускія словы і формы, а ухіляўся ужываць словы расейскія. Зьявіліся у друку насьпех зьляпаныя бяз усякага абгрунтаваньня артыкулы аб тым, як псаваў беларускую мову Язэп Лёсік і ягоныя сябры. Пайшоў моцны націск на беларускую культуру наагул. З другога боку пайшлі абвінавачваньні і за палітычны сьветапагляд Язэпа. Але бальшавікі ня ведалі яшчэ, што Язэп быў за сябру Беларускае Рады, якая была створаная у 1918 г., ня ведалі, што ён пісаў супроць бальшавікоў у беларускім друку, бо усе такія выданьні былі захаваныя, але, на вялікі жаль, захаваныя ня добра, і ляжалі уніз бібліятэчных шафаў.

У бальшавіцкім друку 1927-29 г. г. сталі зьяўляцца шматлікія артыкулы супроць Язэпа і ягоных сяброў дзейнасьці: Сьцяпана Некрашэвіча, Смоліча, Ластоўскага і др.

Усіх беларускіх дзеячоў сталі называць нацыянал-дэмакратамі, або скарочана «нацдэмамі» і гэта слова стала у бальшавікоў ганебным, бо пад гэтым словам яны разумелі «ворагаў народу», за якіх уважалі усіх, хто не сьпяваў дыфірамбаў бальшавізму.

Беларускіх дзеячоў абвінавачвалі у тым, што яны, нібыта імкнуліся прадацца панскай Польшчы, але да трасеньняў на кватэрах у бальшавікоў было яшчэ мала абвінаваўчага матар'ялу. Толькі ведалі бальшавікі, што Язэп Лёсік, як і ягоныя сябры, былі супроць бальшавіцкай улады.

У 1930 г. Язэп Лёсік у канцы ліпня быў нечакана арыштаваны на курорце у Мацэсьце (на Каўказе), дзе ён лячыўся ад ішыасу: ужо два гады ня мог ён хадзіць бяз палкі.

Закончыць курс лячэньня Язэпу не далі, яго з Каўказу арыштаваным прывезьлі у Менск і пасадзілі у турму ГПУ, так званую «амэрыканку». Адначасна з яго арыштам у ягоным доме пры Гаспітальнай вуліцы трэсьлі. Пачалі трэсьці а 10 гадзіне увечары і трэсьлі аж да 8-ай гадзіны раніцы. Спачатку зайшліся да мяне (я жыў у доме Язэпа) і прымусілі мяне быць за сьветку пры вобыску брата.

Вобыск быў гэткі старанны, што літаральна не засталося нічога на кватэры, на гары і у халодных пабудовах, чаго-б не зачапілі агенты ГПУ. Нават разабралі на паасобныя часткі маленькі, але высокі вытачаны столік і чагось шукалі у тых круглых вытулінах, якія былі у мясцох, дзе столік зьвінчваўся. Ні Язэпу, ні каму другому і у галаву ня прыходзіла, што гэты столік разьбірацца.

Асаблівую увагу бралі на усё тое, што напісана рукою. Уся перапіска Язэпа, як асабовая, так і службовая і усякія другія рукапісы былі забраныя. З бібліятэкі узятыя кнігі старых выданьняў і усе старыя часапісы і газэты у тым ліку і тыя, якія друкаваліся пры нямецкай і польскай уладах.

Апошняе было горш за усё, бо з гэтых выданьняў бальшавіцкі пракурор знайшоў шмат абвінаваўчага матар'ялу. У гэтых выданьнях знайшлі артыкулы Язэпа супроць бальшавікоў.

Было узята гэтульку матар'ялу, што давялося везьці на кані.

Беручы пад увагу, што у гэтую ноч рабіліся арышты усіх дзеячоў і вобыскі у іх, зразумела, якую вялікую колькасьць абвінаваўчага матар'ялу знайшлі бальшавікі супроць беларускіх дзеячоў.

У часе вобыску адбылося няпрыемнае для агентаў ГПУ здарэньне. Якраз у гэты вечар ішла у тэатры такая пастаноўка, у якой патрэбна была страляніна у гарадзкім садзе, недалёка ад кватэры Язэпа. Гэта страляніна так напужала тых, хто рабіў вобыск, што яны прыпынілі сваю «працу». На спалоханых тварах відаць было, што агенты ГПУ палічылі страляніну у тэатральнай пастаноўцы за адкрытае выступленьне прыхільнікаў да беларускіх дзеячоў, якіх у гэты час арыштоўвалі і у якіх трасьлі.

Дзясяткі бальшавіцкіх сьледчых і пракурораў «працавалі» над здабытым матар'ялам для абвінаваўчага акту. Гэты акт ГПУ «змайстрыла» ужо у кастрычніку. Ён быў надрукаваны у газэце «Зьвязда» і у той-жа дзень, калі быў апублікаваны, далі загад па прафэсыянальных саюзах зьбірацца у дом Асьветы на мітынг. Гэта быў адзін з мэтадаў бальшавіцкай агітацыі. На мітынгу выступалі партыйныя бальшавікі: рэдактар «Зьвязды» — паляк Будніцкі і жыд Валабрынскі з цэнтральнага камітэту партыі.

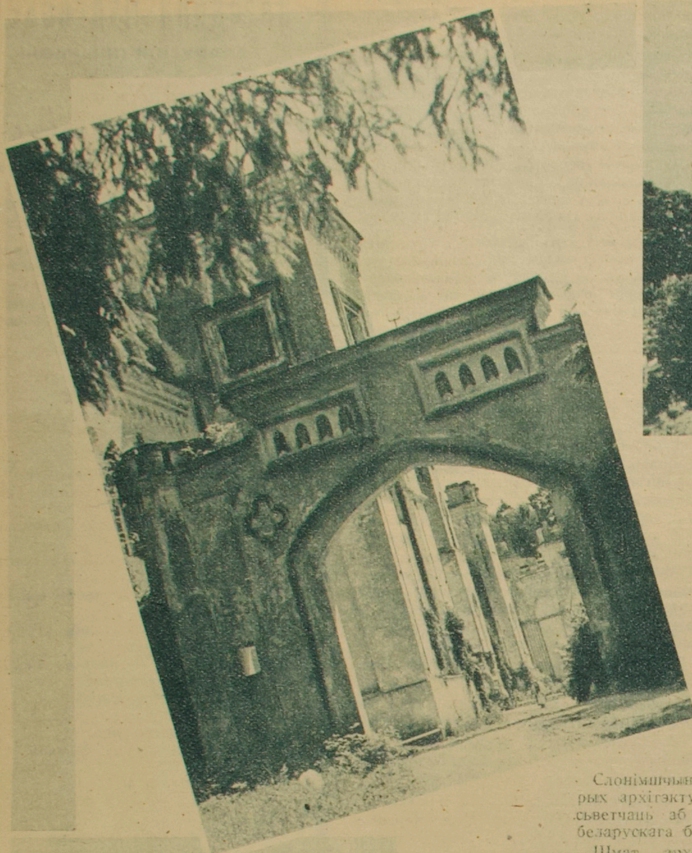
Якіх толькі паклёпаў ня узводзілі гэтыя брахуны на галовы беларускіх дзеячоў і якімі ганебнымі імёнамі не называлі іх! Асаблівы напад рабіўся на Язэпа Лёсіка. Агонь, што называецца, быў накіраваны супроць Язэпа і цэнтрам усёй увагі гэтых прыслешнікаў ГПУ быў Язэп Лёсік: з яго пачыналася і з яго канчалася.

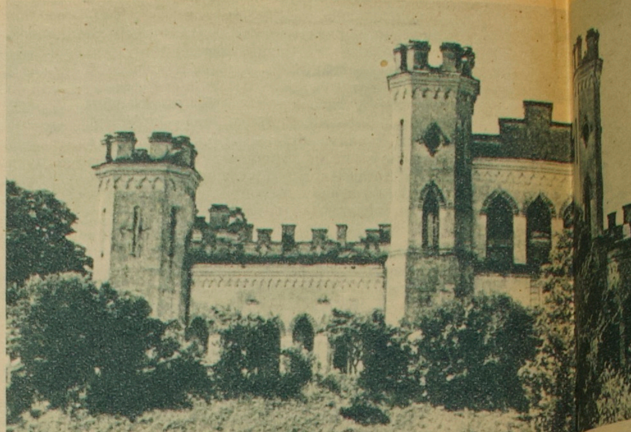
(Заканчэньне будзе).

НАРОДНАЯ МУДРАСЬЦЬ

БЕЛАРУСКІЯ ПРЫКАЗКІ

Як трывога, тады да Бога.
За правінку чэшуць сьпінку.
Валачыў воўк авец, павалаклі і воўка.
Авечку стрыгуць, а баран дрыжыць.
Не чапай нічога і ня бойся нікога.
За чужое лычка сваім раменьчыкам заплаціш.
Кабыла з воўкам цягалася, хвост ды грыва асталася.
Хто дужэй, той пружэй.
Поп саграшыў, а дзяка вешаюць.
Добрае чуваць далёка, а благое яшчэ далей.
Што нам да барыша, была-б слава хараша.
Хоць у лятаным, абы ня ў хватаным.
Божа памажы, а ты, не ляжы.
Працуе, як чорны вол.
Гульня, ды ня штодня.
Гулі, гулі ды і лапці абулі.
Касіць-бы касіў, каб чорт касу насіў.
Скажы на маю кабылу: птру, бо мае губы пазяблі.
Мае дзела — хадзіць бела: памыў рукі ды за стол.
Кінь за сабою, дык знойдзеш перад сабою.
Шыбаючы на чужы лоб, трэба і свой падстаўляць.
З ваўкамі жыць — па воўчы выць.
Быў на вайне, спагадай і мне.
Старшых і у пекле шануюць.
Стары гаворыць — гародзіць, ды на праўду выходзіць.
Стары сабака, ды ня бацькам яго зваць.
З паклону галава не баліць.
Ехаўшы бачком, ні з кім не зачэпішся.
Жывы — жывое і гаворыць.
Чашыся конь з канём, вол з валом, а сьвіньня аб вугал.
Што зямлёю пакрыта, няхай будзе забыта.
Праўда вочы коле.
Праўда груба, ды Богу люба.
Хто лжэ, той і крадзе.
Праўда Сідарава: кісялём бліны памазаны, на паркане сушацца.
Языком меле, як хвастом целя.
Сабака брэша, а пан едзе.
Смала к дубу ня прыстане.
Тым мора не пагана, што сабакі лохчуць.
Ад чужога шалу у галаве круціцца.
Паміж дзьвярэй пальца не шчамі.
Аржаная каша сама сябе хваліць.
Калі не пераскочыў, не кажы: гоп.
Трэба так жыць, як набяжыць.
Часам з квасам, парою з вадою.
Франт: салам боты вымазаў і скуру зьеў.
Сабака на сене ляжыць, сам ня есьць і другім не дае.
Скупы два разы траціць.
Лішняя дабрата — дурата.
П'яніца прасыпіцца, а дурань ніколі.
Хваціў з дзежкі, што ня відзіць сьцежкі.
Ад п'янага і сам Бог уцякаў.
Сьцеражонага і Бог сьцеражэ.
Баючыся воўка і у лес не хадзіць.
У пужлівага купца ні грошай, ні тавару.
Адвага гарады бярэ.
Адважнаму і Бог памагае.

Зьлева, уверсе і справа: Паляц графоў Пасло[ў]с... быў цудоўным помнікам архітэктурнага мастацтва... фатографічныя здымкі паляцу, зробленыя раней, ... беларускае а...

АРХІТЭКТУРНЫЯ ПОМНІКІ СЛО...

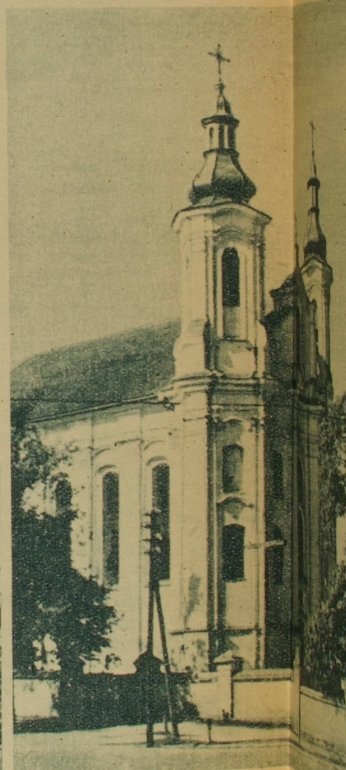
Слонімшчына мае яшчэ шмат старых архітэктурных помнікаў, якія сьветчаць аб славе і прыгажосьці беларускага будаўлянага мастацтва.

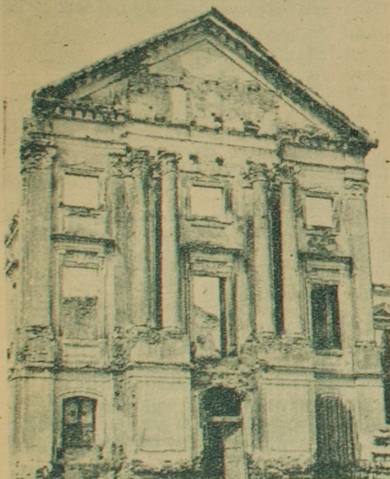
Шмат архітэктурных помнікаў зьнішчыў час, ня даўшы магчымасьці нават замацаваць іх на здымках, шмат зьнішчыла вайна.

Гэтак, засталіся толькі друзы з паляцу Сапегаў — цікавага архітэктурнага помніка у Дзярэчыне.

Цікавы паводля архітэктуры быў кляштар у Бытэні. Цяпер ён згінуў. Захавалася ад гэтага кляштару толькі адна вежа.

Разбураюцца руіны паляцу Са-

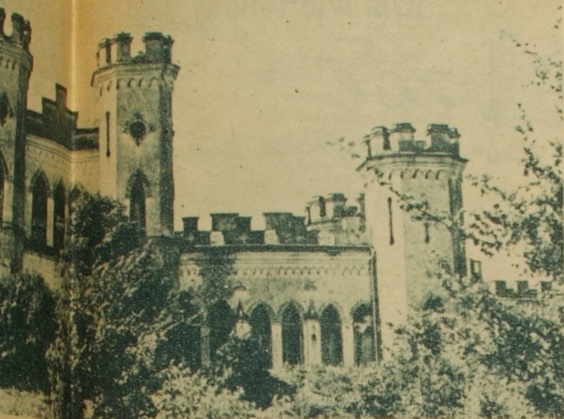

Руіны паляцу Сапегаў у Ружане, на Слонімшчыне.

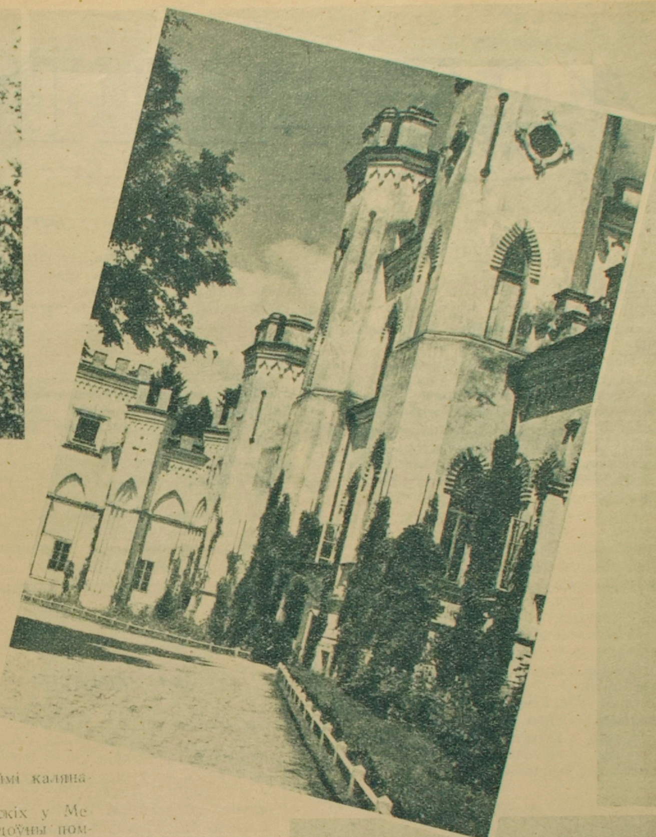
Слонімская царква (былы кляштарны касьцёл).

Старыя будынкі касьцёлаў і цэр... узорамі сярэднявяковага беларус... ку; касьцёл у ...

...графоў Паслоўскіх у Мерачоўшчыне, каля Косава, таксама ...рнага мастацтва. У час ваенных падзеяў ён згарэў. Толькі ...бблевыя раней, сьцьвярджаюць аб прыгажосьці старадаўняе беларускае архітэктуры.

...ПОМНІКІ СЛОНІМШЧЫНЫ

...касьцёлаў і цэркваў зьяўляюцца слаўнымі ...вяковага беларускага будаўніцтва. На здым...ку: касьцёл у Замосьці.

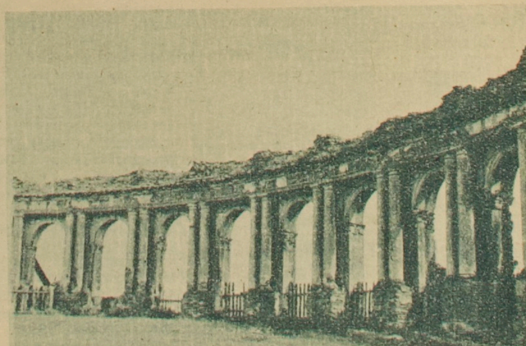
...легаў у Ражане са сваймі калянадамі.

Згарэў паляц Паслоўскіх у Мерачоўшчыне — гэты цудоўны помнік храства будаўлянага мастацтва на Беларусі.

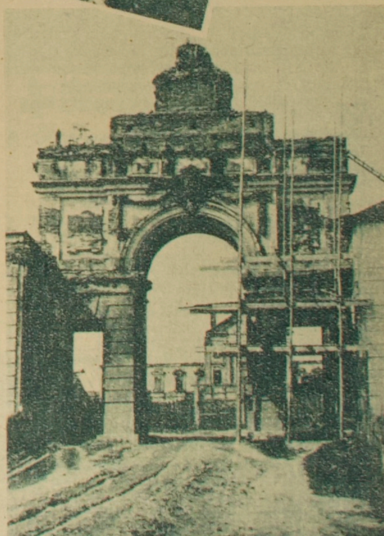
Лепш крыху захаваліся старыя будынкі касьцёлаў і цэркваў. Сярод іх — слаўныя узоры сярэднявяковага беларускага будаўніцтва — абаронная царква у Сынковічах, паляц у Альбэртыне, Слонімская царква — былы кляштарны касьцёл ары Банкавай вуліцы і інш.

Тут падаём колькі здымкаў архітэктурных помнікаў Слонімшчыны.

С. Х.

Калянады паляцу князёў Сапегаў у Ражане.

Брама паляцу Сапегаў у Ражане, на Слонімшчыне.

Юр. Монвід

СТРАШНЫ ГОД

/Успаміны нядаўніх дзён/

(Працяг).

У ВІЛЬНІ

Жонка вохнула: што сталася? чаму вярнуўся?

Я расказаў аб сваіх злыбядах.

І пачалося трывожнае віленскае жыцьцё.

Першым чынам трэба было выявіцца з кватэры. Пасьля — не начаваць у хаце. Самая небясьпечная пара — гэта ноч. Бальшавікі, як усялякая нечысьць, як клапы, вошы, пацукі, мышы — праяўляюць найбольшую актыўнасьць уначы.

Я начаваў у сваім складзіку. Там ляжала крыху саломы. Было яшчэ цёпла, было лета.

Раніцай я прабіраўся у сваю хату, сьнедаў і, узяўшы вудачку і кошык с правізіяй, ішоў далёка за горад, на бераг ракі.

Я не рыбалоў і ня люблю гэтага занятку. Гэта была маска, каб надаць сабе выгляд бясклопатнасьці, каб выглядаць на чалавека, які нікога не баіцца, і у гэтыя жудасныя часы спакойна ловіць рыбку...

У вадну ноч я пачуў сільны званок да вартаўніка. Званок быў вонкі, на панадворку, а кватэра вартаўніка была непадалёк ад майго складзіка.

Я ужо у гэту ноч больш ня спаў.

У гэту ноч узялі майго суседа, былога польскага афіцэра.

НА ХУТАРЫ

Сем кілёмэтраў за Вільняй мой знаёмы меў хутарок. Я папрасіўся да яго на працу. І зь дзівам пабачыў, што я тут не адзін: у гэткім самым палажэньні земляроба-работніка тут ужо быў мой віленскі сябра, беларус Ш.

Мы начавалі у стадоле на сене, абмеркаваўшы добра праз якую дзірку і куды уцякаць, калі-б быў начны налёт НКВД. Мейсца было вельмі добрае: навокал — кусты, горкі, недалёка лясок. На панадворку — злы сабака, які у часе небясьпекі падымець трывогу.

Адна бяда: мне, няпрывыкшаму да сельскай працы, цяжка было. Далі мне у рэшце рэштаў найлягчэйшую работу — пасьціць жывёлу. Я меў пад сваёй апекай чатыры каровы, якія пасьціў на лясным квадраце, па бакох якога расьлі: жыта, бульба, капуста... Як я ні сачыў за сваймі кароўкамі, заўсёды адна ішла у шкоду. Выганю адну з жыта, бачу — другая ужо гаспадарыць у бульбе, выганю яе з бульбы, а тут трэйцяя ужо пажырае капусту...

І гэтак увесь час даводзілася кідацца з аднаго боку у другі, прабіраючыся праз лясныя кусты, гальлё...

Набліжалася зіма. Што далей?

Я перабраўся у Вільню.

Жонка мая тымчасам займалася шыцьцём. Я намаляваў ёй шыльду, якая стаяла на вакне. Мы умовіліся гэтак: калі шыльда стаіць на вакне, — усё спакойна, я, значыцца, магу зайсьці у хату. Калі шыльды на вакне ня будзе — значыцца — небясьпека...

МАЕ НАЧЛЕГІ

Я раздабыў сабе сем начлегаў у Вільні у сваіх прыяцеляў і знаёмых. Гэтыя начлегі былі падзелены паводля дзён тыдня. Гэткім чынам мне ня трэба было папераджаць свайго знаёмага, што прыйду да яго на начлег: кажны меў свой дзень у тыдні.

Раніцай ішоў у сваю хату. Шыльда стаіць на вакне, значыцца добра, ноч тут прайшла спакойна, можна зайсьці...

І зайшоўшы у сваю хату, увесь дзень сядзеў несупакойны, гледзячы праз вакно на вуліцу. Кажны аўтамабіль, які затрымоўваўся непадалёк ад майго дому, будзіў трывогу. Ужо я хапаў паліто і шапку, гатовы выскачыць праз другое вакно, якое выходзіла на панадворак, гэтак аблічаючы час, каб бальшавікі не пасьпелі абкружыць дом...

Н. Арсеньнева

ВЫ ХОЧАЦЕ

Вы хочаце вершаў бадзёрых,
ня горам
атручаных вершаў,
А поўных магутных сугуччаў
пякучых
паэмаў аб лепшым!
І мне-б так хацелася прасьці
аб шчасьці
ў паўтонах, паўценях...
Ды лён мой сівы, валакністы
ўвесь чыста
Спаліўся пламеньнем,
Тады, калі ўспыхвалі жудка
І пруткія
Грэбяні хмараў,
І зьбітыя ў кучу хваіны
ў нізінах
і дымных, і парных...
Калі галасілі гарматы
над кратамі
Ніваў аб сіле,
Калі саламяныя стрэхі
з уцехі
чупрыны смалілі!
З чаго-ж вам напрасьці пякучых
сугуччаў,
Хвалюючых вершаў?
Гарэць, захапляцца ўрачыста
ўсім чыста
І рана, і сьмешна...
Не, лепш вам скажу аб штодзённых
зялёных
І шэрых зьмярканьнях.
Аб тым, як мы ловім надзею
з падзеяў,
Са слоў, і з жаданьняў.
Аб тым, як сівым сырадоем
нас поіць
Завея дзікая.
Аб тым, як над кажнай няўдачай
ня плачам,
А зубы сьціскаем!

Як зьмяркалася, я ішоў на начлег.

Вокны НКВД ужо блішчэлі сьвятлом, там ужо пачыналася праца начной нечысьці. Праходзячы праз Лукіскую плошчу, я на сярэдзіне затрымоўваўся, глядзеў навокал. Нікога нідзе ня відаць. Мяне ня сочаць. Ну, дзякуй Богу!

Толькі асьветленыя вокны НКВД глядзелі моўчкі на мяне, кідаючы снапы сьвету на залітую восеньскім дажджом вуліцу.

Мой вонкавы выгляд зьіначыўся. Я аброс сівой барадой, адпаведна да гэтага пераменіў хаду, цяжка варушачы нагамі, як чалавек зморана жыцьцём і хваробай. Згорбіўся. Усклаў акуляры. Усё гэта з такім разьлікам, што фігура слабасільнага старога чалавека менш падазрона выглядае, чымся здаровага і дужага.

Якая-ж нямілая бывала для мяне неспадзеўка, калі нейкі знаёмы, спаткаўшы мяне увечары на вуліцы, клікаў: «А! спадар Монвід! як маецеся? вы у Вільні? ня выехалі? ня раю.. лепш выяжджайце...»

— Як-жа-ж вы мяне спазналі? — пытаўся я са свайго боку з вялікім дзівам.

— Вас?! як-жа-ж вас не пазнаць! я вас здалёк пазнаю..

Вось і не памагае ні барада, ні акуляры, ні старэчая хада... А каб цябе!

*

Увосені мне удалося дастаць працу пад Ляндваровам, 30 кілёмэтраў за Вільняй. Тут бальшавікі будавалі шашу. Я быў пастаўлены аблічаць вазы, якія прыяжджалі з пяском. Трэба было сварыцца з сялянамі за лік вазоў. Кажны з іх хацеў, каб яму запісаць большы лік як быў узапраўды.

Тут я жыў у сялянскай хаце, адчуваючы сябе у сякой-такой бясьпецы.

Праз колькі дзён тэхнік заявіў мне што трэба ісьці у мястэчка Трокі, дзе была галоўная управа будовы, каб зарэєстравацца і выпаўніць анкету.

Я ведаў, чым гэта пахне. У галоўнай управе я мог спаткацца з людзьмі, якія мяне знаюць з Вільні. Тады — капут!

Ізноў трэба было вяртацца у Вільню. Ізноў шукаць начлегаў. Спачатку ішло сяк-так. Знаёмыя прыймалі мяне у сваю хату. Кажную ноч прыходзілася начаваць у іншым мейсцы. Пасьля, напалоханыя бальшавіцкім тэрорам людзі, ня так ахвотна дазвалялі мне начаваць у сваёй хаце. Бывала, што прыймуць вельмі ветла, патрактуюць вячэрай з гарэлкай, але калі у канцы спытаюся: «брацейкі! а ці ня можна-б было у вас сяньня застацца нанач?» адказ вельмі часта бываў гэткі:

— Ведаеш, браток, мы-бы з ахвотай, але у нас небясьпечна, тут побач жыве нейкі падазроны тып. Хто яго ведае, хто ён такі!

І прыходзілася ісьці далей.

Усяляк бывала. А бывала і гэтак: ня прынялі мяне на начлег. Баяліся. На другі дзень я даведаўся, што уначы у гэтай кватэры быў вобыск, арыштавалі гаспадарскага сына.

Мне пашанцавала.

А бывала і гэтак, што прыходзілася начаваць у людзей, якія спадзяваліся з дня на дзень арышта. Што было рабіць, калі няма куды падзецца. Ужо зіма. У лесе або у жыце не пераначуеш.

Я клаўся не распранаючыся, гатовы кажную часіну, як пачуецца званок пры браме, выскачыць праз вакно у агарод. Кусок хлеба, намазаны маслам, ляжаў напагатове, каб кінуць яго сабацы, як пачне брахаць. А там праз агарод, на другую вуліцу — і Бог бацька!...

У сваю собскую хату я ужо рэдка зьяўляўся, а начаваць дык зусім ужо ня мог. Адзін пакой быў заняты кватэрантамі, другі заняў упраўдом на сваю канцэлярыю, трэйці — «уплатнілі» — разам з маёй жонкай памясьцілі кватэрантку з пакою, занятага пад канцэлярыю.

Часьцей за усё я ішоў на могілкі і там, сеўшы перад нейкім помнікам, рабіў выгляд, быццам малюся за пахаваных тут маіх сваякоў.

МІЛАСТЫНЯ

Адзін раз увечары я затрымаўся перад кіёскам з папяросамі, каб купіць сабе курава. Каля мяне затрымаўся нейкі работнік. Быў крыху падвыпіўшы.

— А якія-ж, бацька, папяросы курыш? — спытаўся.

— Я куру самыя танныя, — адказаў я.

Незнаёмы меў нейкія намеры. Мне здавалася, што хацеў распачаць са мной гутарку.

— Мусіць калісь добра жылося, а цяпер...

І незнаёмы спагадліва паківаў галавой.

Я адчыніў сваю папяросную бляшаную скрыначку, каб схаваць купленыя папяросы, як раптам нешта бразнула: у скрыначку пасыпаліся мэталёвыя грошы.

Я быў зьдзіўлены.

— Што вы?... нашто гэта?... — пасьпеў я толькі крыкнуць, але мой незнаёмы ужо прапаў у вячорнай цемры вуліцы.

Я палічыў кінутыя мне грошы. Там было 45 капеек, акурат на пачку папяросаў.

Нешта мяне сьціснула за горла. Па твары пакацілася сьляза...

Бальшавіком не удалося заразіць віленскія работніцкія масы клясавай нянавісьцяй.

НКВД ПРАЦУЕ

Ужо даўно адбыліся «вольныя» выбары у Сойм, ужо даўно адбылося «дабравольнае» прылучэньне Літвы да Саюзу Савецкіх Рэспублік, ужо бальшавіцкі тэрор быў ува усей сваёй моцы. Лукіскі вастрог быў перапоўнены. Падвалы НКВД на Гэдыміна вул., дзе раней памяшчаўся суд, былі таксама поўныя вязьняў. Ад часу да часу нехта з вязьняў, якога вялі на допыты, выскакваў з вакна на вуліцу. Часам падыймалі з вуліцы чалавека з паламанымі нагамі, часам спрытнейшы, выскачыўшы, здолеў уцячы. На суседніх вуліцах рабілі аблаву, шукалі, урываліся у памешканьні...

Ці знаходзілі — ня ведаю.

(Працяг будзе).

Масей Сяднёў

ЖАДАНЬНЕ

Я ляжаў на зямлі і хацеў, каб дажджы
На мяне сьветлым ліўнем лілі.
Вада неба, і цела і твар палашчы! —
Я ня ўстану з зямлі.

Так прыемна мне. Пара, як дым,
Ад мяне пранікае з вадою ў траву.
Льлецца дождж, як з вядра. У раку маладым
З ручаямі сплыву.

Пасьля сонца наступнага парай з ракі
Паднімуся я ў неба... Пракоціцца гром —
І на поле, на рэкі, кусты, лазьнякі
Упаду я дажджом.

Рыгор Крушына

ПАДАРУНАК

Там, дзе дубчыкамі простымі
Вербалоз расьце з арэшынаю,
Я сьпляту ёй кош, і ў ростані
Застаецца Люба ўсьцешаная.

Пахне сьвежаю ракітаю
Кошык з выгнутымі рэбрынамі.
Вочкі ніцямі абвітыя
Залатымі і сярэбранымі.

Дужка беленькая, гладкая,
Стужкай-стружкай упрыгожаная;
Падарунак будзе згадкаю
Ўсхваляванаю, ўстрывожанаю.

Бо як пойдзе Люба з кошыкам
Ў лес па ягады засмучаная, —
Адгукнецца песьня пошчакам,
Што дзяўчына ўжо заручаная.

7. XII. 43 г.

Тодар Лебяда

ХВІЛІНА УСПАМІНАЎ

Вось ізноў у шоўкавым убраньні
Над ракою памятны мне гай...
Ты калісьці тут на разьвітаньні
Праказала мне: «Пішы, не забывай».

Ня шумела лісьце на асінах,
Старадаўні гай не гаманіў.
Ты ў апошні раз мяне прасіла,
Каб на памяць вершык падарыў.

Тая радасьць ружай не завяла,
Нашы стрэчы памятны з табой.
Ты ўсё гэта дружбай называла,
Але гэта ўсё — звычайная любоў.

Быццам хвалі праляталі годы,
Ты — адна і я цяпер — адзін...
Толькі ў сэрцы, мабыць, назаўсёды
Застанецца мілы успамін.

І цяпер чагосьці дарагога
Не паклікаць, не вярнуць назад...
...Я-б табе сказаў-бы вельмі многа,
Што яшчэ калісьці не сказаў.

Вось цяпер ізноў бурліць і пеніць
Паранейшаму гульлівая рака...
Я-ж цябе, магчыма, ня сустрэну,
Як калісьці часта сустракаў.

Тая радасьць ружай не завяла,
Нашы стрэчы памятны з табой.
Ты ўсё гэта дружбай называла,
Але гэта ўсё — звычайная любоў.

21. X. 1943 г.

Нямецка-беларускія размовы

Абазначэньне вымовы нямецкіх словаў беларускімі літарамі:

а:, э:, і:, у:, о: — вымаўляць працяжна;
г' — як г у слове ганак ці лацінскае g;
ю̈ — як і, але з выцягнутымі вуснамі;
ö — як э, але з выцягнутымі вуснамі;
нг — як н, але вымаўляць праз нос;
усе іншыя літары — як і беларускія.

Streichen Sie dieses Wort aus (штрáйхен зі: ді:зэс ворт аўс)! — Выкрасьліце гэта слова!

Ich habe eine Seite geschrieben (іхь гá:бэ áйнэ зáйтэ г'эшрі:бэн). — Я напісаў адну балонку.

Ich habe die ganze Nacht geschrieben (іхь гá:бэ ді: г'áнцэ нахт г'эшрі:бэн). — Я пісаў праз усю ноч.

Sie haben den Brief noch nicht unterzeichnet (зі: гá:бэн дэ:н брі:ф нох ніхьт унтэрцáйхьнэт). — Вы яшчэ не падпісалі гэтага ліста.

Ich werde ihm mit der heutigen Post schreiben (іхь вэ́:рдэ і:м міт дэр гóйтіг'эн пост шрáйбэн). — Я яму напішу з сяньняшняй поштай.

Er fasst eine Schrift ab (э:р фаст áйнэ шріфт ап) — Ён складае артыкул.

Ich habe eine Abschrift davon genommen (іхь гá:бэ áйнэ áпшріфт дафóн г'энóмэн). — Я зьняў копію з гэтага.

Entziffern Sie seine Schrift (энтціфэрн зі: зáйнэ шріфт). — Разьбярыце ягонае пісаньне!

Ich muss noch eine Anmerkung beifügen (іхь мус нох áйнэ áнмэркунг' бáйфю:г'эн). — Мне трэба дадаць яшчэ адну заўвагу.

Der wievielte ist heute (дэр ві:фі:льтэ іст гóйтэ)?—Які сяньня дзень месяца?

Heute ist der erste, zweite, dritte Januar (гóйтэ іст дэр э́:рстэ, цвáйтэ, дрітэ януа:р). — Сяньня першага, другога, трэйцяга студня.

Geben Sie mir einen Briefumschlag (г'э́:бэн зі: мі:р áйнэн брі:фумшляк). — Дайце мне капвэрт.

Leihen Sie mir einige Briefmarken (ляйэн зі: мі:р áйніг'э брі:фмаркэн). Пазычце мне колькі паштовых марак.

Jetzt habe ich nur noch die Adresse zu schreiben (ецт гá:бэ іхь ну:р нох ді: адрэ́сэ цу шрáйбэн). — Цяпер мне засталося напісаць толькі адрыс.

In Deutschland schreibt man die Anschrift (Adresse) folgendermassen: Herrn K. Müller, Berlin W 12, Unter den Linden, 20 (ін дóйчлянд шрайбт ман ді: áншріфт адрэ́сэ фóльг'эндэрма:сэн: гэрн ка: Мюлер, Бэрлі:н вэ: цвöльф, ўнтэр дэ:н ліндэн, цвáнціхь). — У Нямеччыне пішуць адрыс вось гэтак: Спадару К. Мюлеру, Бэрлін В 12, Унтэр дэн Ліндэн 20.

Беларуская архітэктура

Пасьля распашырання хрысьціянства вялікі уплыў на беларускае мастацтва зрабіла Бізантыйскае мастацтва. Гэта перш-на-перш выявілася у архітэктурным мастацтве.

Ужо у канцы XI-га і пачатку XII-га ст. ст. у бізантыйскіх формах будуюцца каменныя цэрквы у Смаленску — руіны Сьмядыні, цэрквы Петрапаўлаўская, Іонэ-Багаслоўская і Сьвірская, у Віцебску Благавешчанская царква, у Полацку — храм сьв. Сафіі, руіны Барыса-Глебскага манастыра і Спаская царква, у Горадні — Калоская царква і інш. Для усіх іх характэрны кубічны бізантыйскі стыль каменнага будаўніцтва.

Але тут-жа асобную увагу варта узяць на тое, што беларускае мастацтва, насьледуючы тэй ці іншай форме, падлягаючы уплыву таго ці іншага стылю, заўсёды пасвойму пераапрацоўвала іх, надавала ім мясцовыя асаблівасьці і на глебе іх выпрацоўвала свой собскі стыль. Гэтак, прыкладам, ужо у 2-й палове XII-га ст. смаленская архітэктура выпрацоўвае самастойны спрошчаны стыль чатырохслупнага трохабсыднага хорама. Дзякуючы вароЖым дачыненьням да Кіева, у Віцебску і Полацку ствараюцца самастойныя шасьціслупныя, аднаабсыдныя пабудовы. Калі ужо і казаць пра які на іх уплыў, дык хіба усходніх (сырыйскіх і каўкаскіх) архітэктурных формаў.

Гэтак беларускі народны мастацкі гені перапраўляў сваёй самабытнасьцяй усялякія уплывы і адтвараў собскія мастацкія формы. Пасьля яны сілаю свае самабытнасьці уплывалі у сваю чаргу на іншыя суседнія правінцыі і фармацыі. Гэтак, відавочна вызнаецца дасьледнікамі уплыў Віцебска-Полацкае архітэктуры згаданай пары на Ноўгарадзкае дойлідзтва. Спрашчэньні бізантыйскае складанасьці, што зьявіліся у Ноўгарадзе у XIII-ым і XIV ст. ст., на Беларусі былі ужо раней.

Уплыў бізантыйскага архітэктурнага стылю на будаўніцтва Беларусі амаль зусім спыняецца з XIII-га ст., калі з вогнішчаў змаганьня паўстае Вялікае Княства Літоўскае і калі інтарэсы абароны змушалі на першы плян высунуць будаваньне замкаў. З гэтае пары мацнейшым стаў уплыў заходня-эўрапэйскі. Замкавае будаўніцтва у Наваградку, Троках, Лідзе, Крэве і у іншых мясьцінах перанімае архітэктурныя формы нямецкае готыкі. Адначасна у пару Эўрапэйскага Адраджэньня і своеасаблівага рэнэсансу на Беларусі — у XIV ст. пэўны уплыў на беларускую архітэктуру робіць і архітэктура італьлянскага Адраджэньня. Аднакжа, усе гэтыя стылі і уплывы зноў-жа перапрацоўваюцца на беларускай глебе і набываюць новы, беларускі, самабытны характар. Яшчэ у замкавым будаўніцтве уся дэкарацыйная частка вытрымлівалася у чыста мясцовай усходня-славянскай традыцыі і удала выкарыстоўвала арнамэнтальныя матывы, што паўставалі з багацьця назьбіраных ужо у краі навыкаў, заходніх і усходніх мастацкіх формаў і уласных мясцовых традыцыяў. Беларускія архітэктары авалодвалі, скажам, гатычным стылем і тым самым уваходзілі у вагульна-эўрапэйскае разьвіцьцё. Аднак, яны на падставе нямецкіх першаузораў выпрацоўвалі свой асобны тып беларускае готыкі. І калі ў XVI ст. пачалося адраджэньне палацавага будаўніцтва і на зьмену готыцы зьявілася архітэктура раманскага рэнэсансу, дык на Беларусі гэты працэс зноў-жа набыў асаблівы характар. Тут аднаўляецца царкоўнае будаўніцтва у выглядзе арыгінальных чатырохвышкавых позна - гатычных канструкцыяў на падставе пераапрацаваных бізантыйскіх пляпаў. Такім чынам, тут склаўся зусім арыгінальны тып аб'ядна-ньня архітэктурных тыпаў царквы і замку-крэпасьці, г. зв. цытадэльны хорам. За найбольш яркі тып гэтае беларускае готыкі праф. Шчакаціхін*) уважае Бэрнардынскі касьцёл у Вільні, які увабраў у сябе усе традыцыі дагэтулешняе гісторыі беларускае архітэктуры. У ягонай аснове ляжаць ня схэмы гатычных замкаў, а канструкцыя беларуска-гатычнага замку з 4-мя вежамі на вуглох. Адбываецца паварот да здавалася-б ужо даўно загубленае традыцыі XII-га ст. — да бізантыйскіх формаў, але ужо у зусім новым, творча пераапрацаваным выглядзе, будаваньне умацаваных цэркваў, накшталт Сынькавіцкай у Слонімшчыне, Мала-Мажэйкаўскай у Лідчыне ды Благавешчанскай пры Супрасьлеўскім манастыры у Беласточчыне.

Касьцёл сьв. Антона у Віцебску.

Такім чынам, беларускі архітэктурны рэнэсанс узрос на глыбокай аснове беларускае готыкі. Апошняя засталася і надалей панаваць у ваенна-замкавых частках, а рэнэсанс заваёўваў сабе часткі чыста палацавыя і хорамавыя.

З XVI-га ст. пачынаецца запанаваньне палацавага будаўніцтва. Ягоныя формы пад уплывам італьлянскае архітэктуры і собскіх традыцыяў архітэктурных школаў у Полацку і інш. набываюць характар спакойнага цэласнага і строгага клясычнага стылю. Пад знакам урачыстае велічы праходзіць амаль усё манумэнтальнае будаўніцтва Беларусі напярэдадні яе заняпаду. Ствараецца распашыраны на Беларусі тып двухвышкавай базылікальнай пабудовы з трансэптам ці без яго, у вадзін ці у тры нэфы.

Захаваліся і тагачасныя беларускія драўляныя цэрквы, двух, трох і пяцізрубавыя, з арыгінальнымі сыстэмамі перакрыцьцяў (трохскатныя, шатровыя, купальныя) на Віцебшчыне, Магілеўшчыне і у Слуцку.

Пазьней, у XVII і XVIII ст. ст., на беларускай архітэктуры часоў заняпаду Беларускае дзяржаўнасьці моцна адбіўся уплыў стылю барокка, але і тут можна знайсьці асаблівасьці, якія адрозьніваюць яго ад польскага і іншых варыянтаў.

З канца XVIII-га ст. яшчэ мацней занепадае самастойнае разьвіцьцё беларускае архітэктуры і толькі у народзе у драўляным будаўніцтве захоўваюцца далкам самабытныя будаўляныя традыцыі.

За часоў рэлігійнага змаганьня на Беларусі праваслаўныя беларусы, аб'яднаньня у брацтвы, будуюць шмат цэркваў. Вялікае распаўсюджаньне мелі драўляныя цэрквы і часоўні. Сярод гэтых пабудоваў мы маем нядрэнныя узоры народнага архітэктурнага мастацтва, бо іх будавалі пераважна майстры з народу.

У Ваўкавыску ёсьць гэткая царква, пабудаваная з дубу яшчэ 300 гадоў таму. Гэта прастакутны зруб. Званіца нагадвае спалучэньне куба з васьмікантовікам наверсе. Апошні яшчэ падтрымліваецца васьмікантовымі драўлянымі слупамі. На іх-жа апіраецца яшчэ і цёсанае пакрыцьцё. Разьмешчаныя на адлегласьці аднаго мэтра адзін ад аднаго, слупы, разам з парасонам пакрыцьця, ствараюць уражаньне своеасаблівай архітэктуры. Усе часьціны званіцы злучаныя выпучна народным спосабам — з дапамогай вырубу або драўляных цьвікоў.

У другой палове XVIII-га ст. у Гомелі пабудавалі драўляную аднанэфную царкву пяцікутным прастасьценным зрубам. Сама сьвятыня зьмешчаная ува усходняй палове, квадратовай з васьмікантовым барабанам і верхам. Аўтар вынесены у пяцікантовую абсыду. Бабінец і службовыя памешканьні зьмешчаныя у першай палове пад званіцай. Сьцены вырабленыя гэблем і пахварбаваныя. Наверсе — росьпісы. З двух бакоў сьвятыні — галярэя з аркамі паміж драўлянымі слупамі

---

*) Падрабязна глядзіце ягоныя «Нарысы гісторыі беларускага мастацтва», том I, Менск, 1928 г.

Востраўская царква у Слуцку, пабудаваная у тыповым народным архітэктурным стылі.

Трэба наагул сказаць, што усе драўляныя цэрквы на Беларусі пабудаваныя вылучна у беларускім нацыянальным стылі. Калі, скажам, нават і сялянская хата — звычайная чатырохсьценка — ма́е у сабе шмат мастацкага — расьпісаныя акяніцы, упрыгожаны разьбой карніз, франтон і брама і г. д. — дык у будаўніцтва сьвятыняў народ уклаў усе свае адвечныя імкненьні да прыгажосьці і свабоды.

Сучасны беларускі інжынэр-архітэктар сп. Мазгалеўскі у газэце «Голас вёскі» за 14 жніўня 1942 г. (№ 27) у артыкуле «Беларускі стыль у будаўнічай архітэктуры» падаў колькі цікавых думак адносна гэтага пытаньня. Ён уважае, што на Беларусі наагул паважныя будынкі складаюць не з круглякоў з нутраным абчосваньнем бярвеньняў, як гэта прынята у Расеі, а з брусьсяў, шчыльна прыгнаных адзін да аднаго. Вуглы або роўна выпускаюцца, або будынак ня ма́е выпускных вуглоў, і тады яны абшываюцца дошкамі розных узораў. З дапамогай зарысовак з фатаграфіі аднэй старой Слуцкай драўлянай царквы, сп. Мазгалеўскі добра праілюстраваў асаблівасьці беларускага будаўлянага мастацтва. Як выяўляецца, і купал, і апрацова званіцы і ганку, і вакон, і краткі для поручняў і дзьвярэй маюць свае нацыянальныя асаблівасьці. Скажам, у пабудове званіцы ёсьць нахіл да патройнага надзелу пралёту. Слупы і прагон хварбуюцца у сьветла-зялёны і сьветла-жоўты колер, а апрацова дошчак — у шэры ці сьветласіні. У верхняй частцы робіцца абраз. Кратка для поручняў званіцы і ганку робіцца з брускоў розных узораў. Слупы на ганку ма́юць сваю адрозную форму, якая ні у кога з іншых народаў не сустракаецца у пабудовах. На слупы нашываюцца плянкі. Слупы поручняў і краткаў хварбуюцца на розныя колеры, бо у беларускай архітэктуры драўляныя часткі ніколі не хварбуюцца у вадзін колер, як у Расеі.

Верхняя частка вакна таксама драўляная, у той час, як у Расеі яна накладаецца разам з ваконным пераплётам і зашкляецца. Гэтак сама робяцца і дзьверы — з накладной архітэктурай, упрыгожанай разьбой, і хварбуюцца на розныя сьветлыя колеры. Пабудова даху беларускае сьвятыні ма́е гэткую форму над галоўным уваходам, як і над выступам пакрыцьця. З фронту на пярэдняй плошчы апошняга ёсьць месца для маляваньня абразоў, зноў-жа на колькі колераў. Гэта надта аздабляе царкву і адрозьнівае яе ад расейскае. Маскалі падобную форму даху перанялі ад беларусаў, але франтон апрацоўваюць пераважна дашчаным дэкарацыйным разьбярствам мудрагельскае формы.

Кажучы пра некаторыя запазычаньні расейцаў з беларускае архітэктуры, сп. Мазгалеўскі слушна тлумачыць гэта тым, што беларусы, як старэйшы славянскі народ, раней займеў свае традыцыі у драўляным будаўніцтве.

У пачатку артыкулу аўтар падае́ цікавую вестку пра спробы беларускіх архітэктараў ствараць праекты новых пабудоваў у беларускім нацыянальным стылі і пра тое, як гэтыя здаровыя намеры глушыліся і адхіляліся Масквою (гісторыя з прэміраваньнем праектаў пабудовы Беларускага Дзяржаўнага Унівэрсытэту).

Спроба сп. Мазгалеўскага у справе пошукаў беларускага нацыянальнага стылю у архітэктуры заслугоўвае на асаблівую увагу усіх беларускіх архітэктараў і чакае яшчэ шырокіх водгукаў, абмеркаваньня, навуковага пашырэньня і абагульненьня. Праўда, гэта ужо у належных формах можа будзе хіба́ пасьля вайны, калі ужо паўстане ува усёй сваёй актуальнасьці і практычнай правамоцнасьці пытаньне аб новым забудоўваньні зруйнаваных беларускіх гарадоў і сёлаў.

Аб мастацкай каштоўнасьці народных будаўляных традыцыяў можа добра сьветчыць вызнаньне нямецкага мастацтваведа, аўтара артыкулу пра беларускае мастацтва, д-ра Іпэля, які у гэтым артыкуле пісаў пра беларускія сялянскія пабудовы наступнае:

«У некаторых гаспадарскіх будовах мы тут знаходзім асноўныя формы грэцкага тэатру і хораму. Таксама сустракаюцца сялянскія двары, як прыкладам, у ваколіцах Рагачова, расплянаваньне якіх нагадвае эліністычна-рымскія вільлі».

Мікалаеўскі сабор у Віцебску.

Мастацкая прапорцыя і гарманійнасьць, аздобленасьць мастацкаю разьбою і нацыянальнай арнамэнтыкай, а таксама своеасаблівасьць у пабудове і расплянаваньні беларускае вясковае сялібы могуць сваймі лепшымі узорамі вельмі прычыніцца справе стварэньня і распрацаваньня сучаснага драўлянага беларускага будаўнічага стылю, а таксама нават, у цеснай лучнасьці з усёю гісторыяй беларускіх архітэктурных формаў, стварэньню манумэнтальнага беларускага стылю і у каменным будаўніцтве. Адгэтуль, і з гісторыі і з сучасных будаўляных традыцыяў выцякаюць і вытокі сучаснага беларускага архітэктурнага мастацтва. Асобнымі беларускімі вучонымі ад мастацтваведы, як Шчакаціхін, Касьпяровіч і інш., тут ужо зробленыя значныя уклады. Трэба аднавіць іхную працу над вывучэньнем гісторыі беларускага мастацтва і асобна архітэктуры, над вывучэньнем сучаснага будаўніцтва, каб тым больш надаць ім беларускі нацыянальны кірунак.

У. Глыбінны.

Новая царква у мястэчку Ільля — абраз Антона Каржавеўскага (1943 г.).

ПАМЯЦІ АНТОНА КАРНІЦКАГА

25 студня г. г. беларускае выяўленчае мастацтва панесла вялікую непапраўную страту.

У гэты дзень у Слоніме памёр малады шмат-абяцальны мастацкі талент. Памёр сьцяты старою хваробаю, набытай у часы праклятага польскага панаваньня, калі мастак спрабаваў праз панскія глумы і паняверку дабіцца фаховае асьветы, замыканай перад беларусамі.

Антон Карніцкі — сын селяніна-батрака з Цырынскае воласьці, Наваградзкага павету, які пасьля перасяліўся у Слонім, ужо з малых год меў цяг да маляваньня і да навукі. Бацька-бядняк хадаецца з апошніх сілаў, каб неяк дапамагчы свайму таленавітаму сыну. Ён хоча яго бачыць вучоным чалавекам. Але на беларускай зямлі панаваў польскі пан. Беларус ня меў доступу у сярэднія і вышэйшыя школы. Дзеля таго, каб гэты доступ атрымаць, ён павінен быў выракчыся свае веры, свае мовы, свае бацькаўшчыны. Польскія гімназіі не адчыняюць дзьвярэй перад Антонам Карніцкім, бо бацька-батрак ня можа аплаціць за сына вялікія школьныя аплаты, а стыпэндыі — не для беларусоў. Тады Антон Карніцкі едзе у таньнейшую польскую настаўніцкую сэмінарыю у Слоніме. Хоць зусім ня чуе настаўніцкага паклікання — але трэба вучыцца. Але сэмінарыі А. Карніцкі ня скончыў — выключылі. Едзе шукаць далей мейсца, дзе змог-бы вучыцца. Несьвіж. Польская гімназія. Але бацька ня мае чым плаціць. 175 злотых — цэлы сялянскі маёнтак за паўгода. Карніцкі зноў выкінуты. Едзе у Вільню, у Навагрудак і гэтак дарыўкамі хапае навуку. Нарэшце дамагаецца свайго — у 1937-38 годзе трапляе у спэцыяльную мастацкую школу у Варшаве. Вучыцца тэхніцы маляваньня. І вось ужо тады, вядучы галоднае і жудаснае існаваньне, бяз грошай, бяз вопраткі, бяз добрага памешканьня, мастак набывае неадлучную таварышку бяды і нэндзы — сухоты. Вайна перапыняе навуку. А. Карніцкі жыве са сваіх малюнкаў. З прыходам нямецкіх войскаў варочаецца на бацькаўшчыну, сьпярша у Баранавічы, а пасьля — у Слонім. Беларускае грамадзянства шчыра падтрымоўвае свайго мастака; частка ягоных твораў закупляецца для Слонімскага Музэю, але хвароба ужо даканала свайго. Нягледзячы на усе захады, мастак гіне. Гіне маладым — у трыццацігадовым узросьце.

Антон Карніцкі — мастак Слонімшчыны. Малюнкі Слонімскае вёскі, зарысоўкі Слоніму. Сакавітыя беларускія тыпы, партрэты.

Невялікі збор малюнкаў мастака знаходзіцца у Слонімскім Музэі. Каля сотні абразоў і малюнкаў А. Карніцкага знаходзіцца у прыватных руках.

Апошнім часам мастак рыхтаваўся да выстаўкі, якая мелася хутка ужо адбыцца. Але раптоўная сьмерць не дапусьціла мастака узяць асабіста у ёй удзел, каб прыняць заслужаную узнагароду з рук беларускага грамадзтва.

Хай-жа будзе яму лёгкай родная беларуская зямелька, хараство якой ён выяўляў у сваіх мастацкіх таленавітых творах.

Н. Жур.

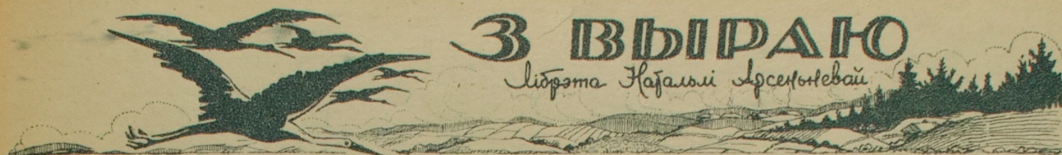
Антон Карніцкі: «Партрэт маці»

Антон Карніцкі: «Сярод красак».

Антон Карніцкі: «Мэндлікі» (1943 г.) — акварэль.

(Сенажаць: Воддаль парослая лагой рэчка. Гарачы сонечны дзень. На пярэднім пляне узьлесьсе бярозавага гаю. Здалёк чуваць песьню касцоў. На сенажаці адзін за другім зьяўляюцца касцы. Першым ідзе Пятрусь — выхаванак багатага селяніна Маркі. Ён затрымліваецца, за ім рэшта. Вострачы касу, Пятрусь пяе песьню, якую пасьля падхватваюць і касцы.)

ПЯТРУСЬ: «На балоце касец косіць,
Паваліўся, сьсьці просіць.
Ці мая каса ня тупая,
Ці мая жонка ня скупая?
Мая жонка ня скупая,
Прынясла мне палудняваць:
Хлеба тры скарыначкі,
Цыбулі тры пярыначкі!»

ДЗЕД АХРЭМ *(вострачы касу)*: Чаго-ж ты Лазара цягнеш? Весялейшае-б што засьпяваў!

АДЗІН З КАСЦОЎ: Ён, дзядуля, — з голаду!

ДРУГІ: Палудняваць пара́!

ТРЭЙЦІ: А хто-ж яму прынясе, калі ён жонкі ня мае?

ПЕРШЫ: Ой, была-б у цябе і жонка, каб хацеў. Чым Кацярына ня жонка? І багатая, і вясёлая, хоць і ўдава!

ТРЭЙЦІ: А гарыць да цябе, як смольны корч!

ПЯТРУСЬ: Хай гарыць! *(Сьмех.)*

ДРУГІ: Я ведаю — яму Настуля ў галаве!

ПЯТРУСЬ: Кіньце, хлопцы! *(Бярэцца за касу і становіцца у рад.)* Заходзьце!

ДЗЕД: Але, хлопцы!
Бабы — бабамі, хай іх немач,
А касіць трэба!
(Сьмяючыся, хлопцы становяцца у рад і пачынаюць касіць.)

ПЯТРУСЬ: *(Замахваецца колькі раз касой, затрымліваецца і выходзіць з радоў.)*:
Дзядуля, паглядзі, каса штось не бярэ.

ДЗЕД *(Лагодна усьміхаючыся.)*:
А ты дзяўчыну выкінь з галавы, —
Тады і возьме!
(Бярэ Пятрусёву касу і пачынае кляпаць. Пятрусь сядае побач.)

ПЯТРУСЬ: І дзень і ноч яна у думках у мяне. *(Ціха.)*
Вось я і сяньня сьніў, што косы яе шчыльна
Мне шыю апялі... бруяцца... і у сьне
Так пахнуць, бы ў садку каноплі, голаў кружаць.
А я тулю іх, ды ўтуліць не магу...
А ўчора зноў у сьне сьніў яе, што моўчкі
У вочы мне яна глядзіць сваймі вачмі
Так па дзіцячаму, як заўжды... Ці-ж ніколі
Ўжо гарачэй яна ня гляне на мяне?

ДЗЕД: Яна-ж яшчэ дзіця...
І, хлопча, што маніць?
Яна — не для цябе. Ты-ж сірата бяздольны.
У вырай паляцеў твой бацька, як малым
Яшчэ ты быў, — шукаць багацьце на чужыне
І не вярнуўся ўжо...

ПЯТРУСЬ: Яна не для мяне...

ДЗЕД: Яна не для цябе...

ПЯТРУСЬ: Я — сірата бяздольны.

ДЗЕД: Ты — сірата бяздольны.

РАЗАМ: Па шчасьце паляцеў у вырай бацька твой (мой)!
І возьме яе хтось багаты, ды нялюбы
І згасіць без пары вачэй дзіцячых сінь.
(Здалёк чуваць вясёлыя крыкі, сьмех і песьню дзяўчат.)
Пятрусь маладзенькі
Ня стой над ракою,
Ня стой над ракою,
Не махай рукою,
Ня быць за табою
Ня слыць мне тваёю.
Ідзі лепш да таткі,
Тады буду за табою,
Тады буду слыць тваёю,
Буду пасьцельку слаці,
Кашульку абмываці,
Кашульку абмываці,
Да сэрца прытуляці.

ДЗЕД: Ня сумуй, хлопча.
Мо' вернецца яшчэ твой бацька
З далёкага выраю...

ПЯТРУСЬ: Эх! Каб ды вярнуўся! *(Махае рукой, бярэ касу і маніцца далучыцца да рэшты касцоў, але затрымліваецца пад бярэзінай і вібы надчэківае, ці выглядае кагосьці. У гэты час на сцэну выходзіць гурма дзяўчат і жанчын з грабліма. На чале іх удава Кацярына — ёмкая, вясёлая жанчына год за трыццаць.)*

ДЗЯЎЧАТЫ: Дабрыдзень, хлопцы!
Мы вам памагаць прыйшлі,
Сенаваць будзем!

ДЗЕД: Ой, сарокі! Языкамі хіба? *(Дзеўкі сьмяюцца.)*

КАЦЯРЫНА: Пятрусь, а Пятрусь, я табе памагаць буду!

ПЯТРУСЬ: Я і сам рады дам!
(Надыходзяць хлопцы. Некалькі касцоў з косамі і дзяўчат з грабліма пачынаюць танцаваць павольны, рытмічны танец з рухамі, якія насьлядуюць касьбу і сенаваньне. Рэшта, стоячы вакол пяе «На балоце касец косіць» ці што іншае ў шпарчэйшым тэмпе. Паступова рытм песьні зьмяняецца і пераходзіць у вясёлую польку. Дзяўчаты хапаюць хлапцоў і пачынаюць парамі круціцца паміж бярэзін.)

ХОР ХЛАПЦОЎ: А ў балоце, на калодзе
Мядзьведзь боты мые;
Абыймеце нас, дзяўчаты,
За белую шыю!

ХОР ДЗЯЎЧАТАЎ: За імшарам, за гушчарам
Сарокі сакочуць,
Нашых хлопцаў па вуліцы
Сабакі валочуць!

ХОР ХЛАПЦОЎ: а ў балоце, на калодзе
Тры калівы мяты.
А хто дзеўку пацалуе,
Ня вылезе з хаты!

ХОР ДЗЯЎЧАТАЎ: А ў гародзе на градзе
Тры калівы бобу,
А хто хлопца пацалуе,
Ня выжыве й году!

КАЦЯРЫНА: А ці выжыве, ці не, —
Пацалуй, хлопча, мяне!
(Хапае Пятруся, на поўжартаўліва.)
Ой, Пятрусь, Пятрусь!
Ня сушы ты майго сэрца!

ПЯТРУСЬ: А ці яно ў цябе ёсьць?
(Жартаўліва лічыць на пальцах.)
Сьвірны ў цябе ёсьць?

ХОР: Ёсьць, ёсьць!

ПЯТРУСЬ: Аруды ў цябе ёсьць?

ХОР: Ёсьць, ёсьць!

ПЯТРУСЬ: Куфры ў цябе ёсьць?

ХОР: Ёсьць, ёсьць!

ПЯТРУСЬ: Ну, а сэрца ці ёсьць?

ХОР: Нашто тое сэрца!
Абы грошы!
Ёсьць грошы — ёсьць і шчасьце!

КАЦЯРЫНА: Няўжо-ж? А я думала — інакш!
(Сьмяецца, пасьля жартаўліва.)
Яблыня мая белая,
Маладосьць ты мая дадзелая,
Ня хоча мяне той кахаці,
Каму сэрца хачу даці.
Ня хоча мяне той любіці,
З кім жыцьцё хацела-б зжыці!
(Сьмяецца.)
Ці ня так, Пятрусь? *(Пятрусь маўчыць.)*

ДЗЕД: Досі, досі жартаваць,
Сена трэба разьбіваць!

ХЛОПЦЫ: Перш папалуднуем!

УСЕ: Палудняваць, палудняваць!
(Усе сядаюць у глыбіні сцэны і выймаюць полудзень. Пятрусь сядае воддаль ад іх на перадзе, пад бярэзінай. Да яго няўпрыцям, круцячыся, падыходзіць Кацярына.)

КАЦЯРЫНА: Пятрусь!
Ці-ж век будзем на чужых рабіць?
Вось! У мяне — дык ты-бы гаспадарыў!
Дальбог!

ПЯТРУСЬ: Ат, не жаніба мне ў галаве!

КАЦЯРЫНА: *(Раззлаваўшыся.)*
Настулі-ж за сірату бязроднага не аддадуць!
Да яе-ж Сьцяпан-багатыр сватаецца!

ПЯТРУСЬ *(Таксама са злосьцяй.)*: Маўчы!

ХЛОПЦЫ: Кінь яго, Кацярына! Да нас хадзі!

КАЦЯРЫНА: Патрэбныя вы мне! *(Адыходзіць ад Пятруся.)*

ХОР: А за ракою, а за ціхою
Стаяць коні пад дугою.
Толькі сесьці ды паехаці
Да ўдовачкі жаніціся.
А ўдовачку лёгка ўзяці, цяжка жыці.
Пасьцельку сьцеле — ўсё клянецца,
Спаці кладзецца — ня прыхінецца,
Ня прыхінецца — адвярнецца
Да сьцяны вачыма, да мяне плячыма!
(Агульны сьмех.)

КАЦЯРЫНА: Да чаго вашая песьня!
Вось маей паслухайце!
«Зажурылася маладая ўдоўка,
Што ня кошаны усе лугі, даліны...

ХОР: Ой, найму касцоў сто дваццаць і чатыры,
Каб пакасілі ўсе лугі, даліны.
Ой, каса́рыкі косяць, вецер павявае,
Шаўковая траўка на косы налягае!

ДЗЕД *(Сьмяючыся.)*:
Не, Кацярынка, мая песьня-ткі найлепшая!
(Узяўшыся у бокі.)
Касіў бацька, касіў я,
Касілі мы абодва,
Накасілі стажок сена,
Прыйшла каза, за раз зьела!
(Усе рагочуць.)

ДЗЕД: Ну, Пятрук, рыхтуйся!
І нам есьці нясуць!

(Працяг у наступным нумары).

ГУМАР

Што-ж ты, пралка-самапралка,
Ды ня голасна гудзіш?
Што-ж ты, любая каханка,
Невясёлая сядзіш?

Прагаварылася

Маці: — Скажы мне, ты учора цалавалася з Вінцуком?

Дачка: — (маўчыць).

Маці: — Чаму-ж ты, маўчыш, ня можаш сказаць праўды?

Дачка: — Не магу.

Маці: — Чаму?

Дачка: — Я дала яму слова, што нікому аб гэтым ня буду казаць.

У паліцыйным вучастку

— Сп. Начальнік, дазвольце пагутарыць са злодзеем, які абакраў нас пазаўчора уначы.

— А навошта гэта вам?

— Я вось, бачыце, хацеў-бы у яго спытацца, як яму удалося трапіць уначы у нашу кватэру, не разбудзіўшы маёй жонкі. Ужо дзесяць год, як мне гэта не удаецца.

Прэльскія хлопцы — яршы:
Ходзяць голавы ўзьдзяршы.
А ў іх боцікі з падкоўкам —
А ў іх хатачкі з падпоркам.

Ня ідуць, а слухаюцца

— Як ідуць вашы справы?

— Ды, ведаеце, ня гэтулькі ідуць, колькі слухаюцца.

Сарамлівая артыстка

Рэжысэр: — Што мне зрабіць, каб выклікаць у вас больш пачуцьця у сцэне, дзе вы цалуецеся.

Артыстка: — Зачыніце заслону, выдаліце усіх са сцэны і пакіньце мяне адну з гэтым мілым блёндынам.

Вытлумачыў

Маладая: — Тата сказаў мне, што дасьць нам у дзень шлюбу чэк на 10.000 марак.

Малады: — Тады назначым шлюб ня у 6 гадзінаў, а у 11 — таму, што банк зачыняецца а 1 гадзіне.

У мануфактурнай краме

— Слухайце, гэта каапэратыў?

— Не, гэта мой прыватны інтарэс.

— Дык чаму-ж у вас так шмат мануфактуры?

— Гэта таксама мой прыватны інтарэс.

Гасі, дзеўка, аганёк
Ды кладзіся спаці,
Бо ня прыдзець міл-дружок —
Забаіцца маці:
Сядзіць маці на крыльцэ,
Дзяржыць кій ў сваёй руцэ. ↓

Ішоў лысы ды з пляшывым —
Знайшлі яны грэбень.
Адзін — плюнуў, другі — харкнуў:
← *Ён нам не патрэбен!*

Пад новым мостам
Круціць рыба хвостам.
Люблю цябе, дзяўчыначка,
Што з вялікім ростам!